

TÜRKİYE'DE TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN DURUMU
VE ALINMASI GEREKEN TEDBİRLERİN ARAŞTIRILMASI

TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
KOOPERATİFLER VE TÜKETİCİ DANIŞMA BÜROSU

0719

TÜRKİYE'DE TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN DURUMU VE ALINMASI GEREKEN TEDBİRLERİN ARAŞTIRILMASI

TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
KOOPERATİFLER VE TÜKETİCİ DANIŞMA BÜROSU

Araştırmayı Yayına Hazırlayan : Sinan Vargı
Ankara, OCAK 1991

Araştırma TÜRK - İŞ / AAFLI Ortak Kooperatifçilik
Projesi dahilinde hazırlanmış ve yayımlanmıştır.

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

Tarih:.....

Demirbaş No: 1759

334.5

TÜRK

1991

1759

ÖNSÖZ

Türk Kooperatifçilik Kurumu 1988 yılında "Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Durumu ve Alınması Gereken Tedbirlerin Araştırılması" konulu bir çalışmayı, Doç. Dr. Alican Kavas (Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi) ile Doç. Dr. Yavuz Odabaşı (Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi) na tevdi etmişti. 1988 yılında yapılan bu araştırma sonuçları Kurumun 77 no'lu yayını olarak basılmıştır. Araştırma sonuçlarının değerlendirmesinde ortaya çıkan sonuçlar, kooperatifçiliğin demokratik bir yönetimle ilgili ilkeleri ile rısturn ilkesinin tama yakın bir oranda uygulandığını, ancak eğitim, diğer kooperatiflerle işbirliği ve sermaye sınırlı faiz verme ilkelerinin az denilebilecek bir oranda uygulandığını ortaya koymuştu. Yaklaşık yüzde yetmiş oranındaki kooperatifin ise hiç bir sosyal ve kültürel hizmeti bulunmamaktaydı. Yine aynı araştırmada kooperatif yöneticileri ülkemizde kooperatifçiliğin gelişememe nedenleri arasında 2. ve 3. derecede önemli olarak "Halkın bilinçsizliği ile güvensizliği ve olumsuz tutumu" ile "ortakların ilgisizliği ve katılımcı olmamaları" konularını saymaktaydılar.

Bu araştırmadan tam ikibuçuk yıl sonra kooperatif yöneticilerine yine bu araştırmada benzer soruları yönelterek tüketim kooperatiflerinin durumlarını araştırmak istedik. Sonuçlar geçtiğimiz ikibuçuk yıl içinde kooperatifçilik ilkeleri açısından gerilerken, kooperatiflerin ortakların katılımı konusundaki yakınmaları ile sosyal ve kültürel hizmeti olmayan kooperatif sayısının arttığı dikkatimizi çekmiştir.

Tüketim Kooperatiflerinin giderek halka açık birer süpermarket kimliğine bürünmelerinin tehlikesi bir yandan, çok uluslu süpermarket zincirlerinin yaygınlaşması bir yandan kooperatiflerimizi bu rekabetçi piyasa içinde zorlamaktadır. Ortaklık katılım paylarının arttırılamaması, kooperatif ortaklarının reel gelirlerinin artmasına bağlanmaktadır. Ülkemizde kooperatiflerin üst örgütlenmelerini yeterince tamamlayamamış olmaları ve bir kooperatifler bankasının kurulmaması, finansman sorunlarının da çözülmemesine yol açmaktadır.

Bu nedenle Türk - İş Kooperatifler Bürosu ile bağlantılı çalışan kooperatifler arasından belirlenen 100 tüketim kooperatifine gönderilen anket formları ile kooperatiflerin günümüzdeki sorunlarının tesbiti yoluna gidilmiştir. Gönderilen anket formlarından 63 tanesine yanıt verilmiş ve ekteki değerlendirmeler 63 tüketim kooperatifinden gelen sonuçlara göre yapılmıştır. Son yıllarda gerek üniversite, gerekse araştırmacıların özellikle tüketim kooperatifleri ile sendika kooperatif ilişkileri konusunda yoğun bir araştırma - anket çalışması yürütmeleri, ancak genellikle sonuçların anket uygulanan kooperatiflere gönderilmemesi, bu konuda ankete cevap verme yüzdesini düşürmektedir. Buna rağmen alınan anket sonuçları tüketim kooperatiflerinin bugünkü durumu hakkında, kooperatif yöneticilerinin kendi beyanları ile belirli bir fikir vermektedir. Bu sonuçların değerlendirilmesi ve konuyla ilgili önerilerin tüketim kooperatiflerimizin yöneticilerine faydalı olacağına inanıyoruz.

Türk - İş Kooperatifler ve
Tüketici Danışma Bürosu

Kooperatifçiliğin Tanımı

Kelime olarak Latince "birlikte çalışma" anlamına gelen kooperatif, çağdaş düşünce sistemi içerisinde, ekonomik toplumsal ve kültürel öğelerin de yer aldığı bir uğraşı alanını tanımlayan bir kelime olarak, günümüzde dünyanın hemen her yerinde kullanılmaya başlamıştır (1).

Daha ziyade ekonomik bakımdan güçsüz kişilerin, ortak ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması amacı ile, karşılıklı yardım ve dayanışma içerisinde gönüllü olarak güçlerini birleştirerek meydana getirdikleri sosyo - ekonomik harekete kooperatifçilik diyoruz.

Kooperatifçilikte önemli olan, kişilerin bir araya gelmeleri, güçlerini birleştirmeleri ve bu yola kendi ortak ekonomik sorunlarını çözebilecek demokratik yapılı bir kuruluş meydana getirmeleri ve bu kuruluşun amacına ulaşması için gerekli olan anlayış ve davranış birliği ile çalışmalarınıdır. Güçlerini birleştirerek kendi yaşam ve geçim düzeylerini yükseltmeyi, ekonomik olumsuzlukların etkilerinden kurtulmayı planlayanlar, kooperatifçiliği bu amaca ulaşmak için etkin bir araç olarak kullanabilirler.

Kooperatifçilikten beklenen yararın elde edilmesi, kooperatifçiliğin teorik ve pratik olarak çok iyi bilinmesi ile mümkündür. Kooperatifçiliğin ne olup, ne olmadığını anlayabilmek için, kooperatifçilik ilkelerine bakmak gerekir.

Kooperatifçilik İlkeleri

21 Aralık 1844 tarihinde 28 dokuma işçisinin İngiltere'nin Rochdale kasabasında kurdukları ilk kooperatif günümüzdeki çağdaş kooperatifçilik hareketinin başlangıcını teşkil etmektedir. Bunun nedeni, belirli bir eğitim görmemelerine ve bu alanda deneyim sahibi olmamalarına rağmen, 28 dokuma işçisinin geliştirdikleri ilkelerin, bugün bile modern kooperatifçiliğin ilkeleri olarak kabul edilebilir uygunlukta bulunmasıdır.

İlk kooperatifin işçiler tarafından ve İngiltere'de kurulmuş olması bir rastlantı değil, sanayi devriminin kaçınılmaz bir sonucudur. Rochdale kooperatifi, sanayi devrimi ile birlikte gelen işsizlik, sefalet ve düşük ücretlere karşı, işçilerin bir tepkisi olarak doğmuş bulunduğu, başarılı olmuş ve günümüze kadar gelişerek varlığını sürdürmüştür.

İlk kooperatifin işçiler tarafından ve İngiltere'de kurulmuş olması bir rastlantı değil, sanayi devriminin kaçınılmaz bir sonucudur. Rochdale kooperatifi, sanayi devrimi ile birlikte gelen işsizlik, sefalet ve düşük ücretlere karşı, işçilerin bir tepkisi olarak doğmuş bulunduğu, başarılı olmuş ve günümüze kadar gelişerek varlığını sürdürmüştür.

Rochdale Tüketim kooperatifinin kurucuları tarafından 1844 yılında ortaya çıkarılan kooperatifçilik ilkeleri, Uluslararası Kooperatif Birliği tarafından 1937 ve 1966 yıllarında yapılan kongrelerde ele alınarak kısaltılmış ve altı ilke haline getirilmiştir.

1- Herkese Açık Üyelik (serbest giriş - çıkış) : Kooperatife giriş, Anasözleşmesinde yazılı koşulları taşıyan herkese açıktır. Kooperatife giriş, başvuranların siyasi veya dini kanaatlerine göre sınıflandırılmaz. Kooperatiften çıkış da, kuruluştaki anasözleşme ile getirilebilen geçici sınırlama ayrıntı, serbesttir.

2- Demokratik Yönetim İlkesi (Bir ortağa bir oy) : Kooperatifin ortakları, ne kadar sermaye yatırırlarsa yatırsınlar, kooperatif yönetimine ilişkin karar alınmasında ve seçimlerde herbirinin birer oyu vardır. Bu ilke, kooperatiflerin, ekonomik ve sosyal özelliklerinden önce, bir demokratik kuruluş olduklarını göstermesi bakımından da önemlidir.

3- Sermayeye Sınırlı Faiz İlkesi : Ortağın yatırdığı sermayeye faiz verilmesi zorunlu değildir. Ancak, faiz verilmesi öngörülmüş ise, bunun sınırlandırılması ve kooperatifin bir sermaye şirketi biçimine dönüşmesinin önlenmesi amaçlanmıştır.

4- Risturn İlkesi : Kooperatifin ortakları ile olan ekonomik işlemleri sonucu elde edilen işletme fazlalarının, her ortak kooperatifle işlemleri oranında dağıtılmasına Risturn denir. Dağıtımın, sermayeye göre değil, alış-verişe göre yapılması, kooperatifi sermaye şirketlerinden ayıran bir diğer özelliğidir.

5- Kooperatifçilik Eğitim İlkesi : Kooperatifçiliğin gelişmesi ve ortakların elde edecekleri yararların artması, ortaklar, yöneticiler ve çalışanların kooperatifçilik teori ve uygulaması konusunda bilgilerini artırmaları ile mümkündür. Bu da sistemli ve sürekli eğitim ile sağlanabilir. kooperatifçiliğin, demokrasiye katkısı, eğitim görmüş ortak ve yöneticileri sayesinde anlamlı bir değer taşır.

6- Kooperatiflerarası İşbirliği İlkesi : Kooperatifler, ortaklarına ve topluma daha yararlı olabilmek ve tüm insanların kooperatif hizmetten yararlanmalarını sağlamak için, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde her tür kooperatif ile etkin bir işbirliği kurmalıdırlar.

Kooperatifçilik İlkelerinin Tüketim Kooperatiflerinde Uygulanması

Soru 1 : Kooperatifinizin kuruluşundan bu yana izlediği politika ve uygulamaları dikkate alarak, aşağıda sıralanan kooperatifçilik prensiplerinin herbirini ayrı ayrı değerlendirerek kooperatifinizin durumu yansıtan seçeneği (x) ile işaretleyiniz.

Kooperatifçilik Prensipleri	Tam Uygulanıyor		Ne Tam Ne Hiç		Hiç Uygulanmıyor		Belirtilmeyen	
n : 63	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Serbest Giriş Çıkış	43	68.2	9	14.2	1	1.5	10	15.8
Demokratik Yönetim	55	87.3	4	6.3	2	3.1	2	3.1
Sermaye Sınırlı Faiz	13	20.6	6	9.5	34	53.9	10	15.8
Risturn Dağıtımı	49	77.7	2	3.1	7	11.1	5	7.9
Kooperatifçilik Eğt. Ortakların Eğitimi	3	4.7	13	20.6	37	58.7	10	15.8
Yönetici ve Memurların Hizmetiçi Eğitimi	5	7.9	19	30.1	33	52.3	6	9.5
Genel Halkın Eğitimi	-	-	8	12.6	41	65.1	14	22.2
İşbirliği İlkesi								
Diğer Tüketim Koop. ile	8	12.6	30	47.6	17	26.9	8	12.6
Üretim yapan tarım - satış kooperatifleri ile	5	7.9	12	19.1	35	55.5	11	17.4

Araştırma sonuçları ile Serbest Giriş Çıkış, Demokratik Yönetim ve Risturn Dağıtımı gibi ilkelerin ortalamaların üzerinde uygulanma imkanı bulunduğu, ancak ikincil derecede önemli sayılan ilkelerin ise ortalamaların çok altında uygulandığı görülmektedir.

Diğer taraftan, Sermayeye sınılı faiz verilmesi ilkesinin yarıdan biraz fazla bir şekilde hiç uygulanmadığı belirlenmiştir. Kooperatifçilik İlkelerinde sermayeye faiz verilmesini zorlamayan bir mahiyette olması ve ilkenin sermayeye verilebilecek faizin mutlaka sınırlandırılması gerektiğini belirtmesi bu ilkenin fazlaca uygulama imkanı bulamamasına neden olmaktadır. Ayrıca 1163 Sayılı kooperatifler kanunu'nun 38. maddesi "Gelir Gider farkının en az yüzde 50'si ortaklara dağıldıktan sonra, ortakların sermaye paylarına genel kurul kararı ile ençok % 7 oranına kadar faiz ödenebileceği anasözleşmede hükme bağlanabilir" hükmü getirmekte iken 1163 Sayılı Kanunu değiştiren 3476 Sayılı Kanun bu hükmü "Devlet Tahvillerine verilen en yüksek faiz haddini geçmemek üzere" şeklinde değiştirmiş bulunmaktadır. Sermayeye verilecek faiz yine sınırlandırılmamış, dolayısıyla kooperatif ilkesi ile yasanın uyumluluğu korunmuştur, ancak uygulamada kooperatiflerin Devlet Tahvili faiz oranında faiz ödeyemeyecekleri dikkate alınmamıştır. Kooperatife yatırılan sermayenin, kazanç elde etmek için değil, kooperatif tarafından götürülecek hizmetlerin finansmanında kullanılacağı temel esprisi, faiz oranının yükseltilebilmesi imkanının tanınması ile ortadan kalkmaktadır (2). Yine 38. maddede yer alan Ortak dışı işlemlerden elde edilen hasılanın ortaklara sermaye payları oranında dağıtılabileceği hükmünün anasözleşmede hükme bağlanabileceği konusu bu maddenin tamamen kooperatifçilik ilkeleri ile bağdaşmadığıda haklı olarak ileri sürülmektedir (3).

Risturn ödenmesi konusunda ise kooperatiflerin bu ilkeye diğerlerinden daha fazla bir oranda uydukları görülmüştür (% 77.7). Bazı kooperatifler ise risturnu dağıtmamakta ve ortakların sermaye paylarına eklemektedirler. Bazı kooperatiflerde ise risturn bedeli tam olarak dağıtılmaktadır. Kooperatifçiliğin temel ilkelerinden birisi olan risturn ilkesinin kar olarak kabul edilemeyeceği de bir gerçektir. Kar olmadığı, yalnızca üyeleri ile alışveriş yapan bir kooperatifte anamal sahipliği ile müşteriliğin aynı kişide (kooperatif ortağında) birleştiği gözönünde bulundurulduğunda bir insanın kendi sırtından kar elde etmesi de olanaksızdır (4). Bu bakımdan vergi yasalarımız yalnızca üyeleri ile alışverişte bulunan bir kooperatifte, doğan gelir artığını Kurumlar Vergisinden bağışık, risturnu ise Gelir Vergisi dışında tutmuştur. Bu bakımdan risturnu kar olarak kabul edip vergilendirmeye dahil tutan görüşler kooperatifçilikle bağdaşmamaktadır.

Kooperatifçilik Eğitimi Konusunda anket formlarının değerlendirilmesinden sonra ortaya "Ürkütücü" bir tablo çıkmaktadır. Hiç uygulanmıyor şekliyle yanıt verenlerin % 54'e ve yanıt vermeyelerin ise % 16'ya ulaştığı gözönünde bulundurulduğunda tüketim kooperatiflerinin büyük bir kısmının bugün yalnızca mal alıp satmaktan başka bir işlevi olmayan kuruluşlar olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz. Bu sorudan elde edilen yanıtlar ile 4. soruda seçenekli bir şekilde sorulan kooperatif faaliyetlerinin önem sırasına göre derecelendirilmesinde "Ortaklarda benim kooperatifim duygusunu geliştirmek" faaliyeti önem sırasında birinci sırayı almaktadır. Bu duygunun geliştirilmesi için sosyal faaliyetlerin yanısıra, kooperatifçilik eğitimi de gereklidir. Ne varki ankete yanıt veren kooperatif yönetici ve müdürlerinin kooperatifçilikte ortak eğitimini bilmeden gözardı ettikleri kanısındayız. Bu sonuç tüketim kooperatifi yöneticilerinin sık değişmesinden ve eğitim konusunda yeterli bilgiye sahip olmamalarından da kaynaklanmaktadır.

Tüketim Kooperatiflerinde ortaklık dışı satışların giderek yaygınlaşması, kooperatif ortağı ile müşterinin zaman zaman aynı kişiler olarak mütalaa edilmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan, müşterinin potansiyel

-
- (2) Polat Hüseyin : Türk Kooperatif Mevzuatının Kooperatif İlkeleri, ILO ve AET Normları ile Karşılaştırılması. Denetde Bülteni, Mayıs. 1989 Ankara
- (3) Küçükaltan Uğur : 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda Yapılan Değişiklikler Üzerine, Kooperatif Dünyası Aylık Dergisi, Ağustos 1989, Sayı 221.sh.8
- (4) Geray Cevat : Kooperatiflerde Gelir Artığı Kar değildir. Kent Kooperatifçiliği Aylık Bülteni Sayı 7 - 8 Eylül - Ekim 1990, Sh. 2, Ankara

ortak olarak görülmemesi nedeniye, kooperatif ortağının risturn ve genel kurula katılma dışında fazlaca bir esprisi kalmamaktadır. Ortakların eğitimi, onlarda "benim kooperatifim" duygusunu geliştirecektir. Eğer bir ortak tüketim kooperatifinden içeri girip "bugün beyaz peyniriniz varmı" diye size soruyorsa tehlike çanları çalmaya başlamıştır. Eğer ortak "bugün beyaz peynirimiz varmı" diye soruyorsa herşey normaldir (5).

Kooperatiflerde ortak eğitimini yürütecek olan yetkili kişi, yönetim kurulunun kendisine tanıdığı yetki ile kooperatif müdürü olmalıdır. Ancak kooperatif müdürü kooperatifin ticari hayatı ile meşgul olduğundan kooperatif eğitimi aksayabilir. Bu aşamada devreye kooperatiflerdeki gönüllü gurupların girmesi gerekecektir (6).

Gönüllü Guruplar ve Görevleri

Tüm kooperatifler için hangi gönüllü guruplar kurulabileceği konusunda tek bir reçete verilmesi olanağı yoktur. Ancak bir taraftan halkla ilişkiler yönteminden yararlanabilmek, diğer taraftan da ortak ve aday ortakların kalplerini elimizde tutabilmek için değişik gönüllü kuruluşlar oluşturulması gereği ortadadır. Çalışma yapılacak konular ayrı ayrı ele alınabileceği gibi, elde mevcut gönüllü çalışabilecek kişilerin nitelik veya niceliğine göre konuların bir veya birkaçı aynı gurupta birleştirilebilir. Gönüllü kuruluşlar aşağıdaki konularda oluşturulabilir :

- a) Yayın,
- b) Sergi,
- c) Yarışma,
- d) Toplantı,
- e) Gezi,
- f) Satınalma,
- g) Eğitim,
- h) Ortak ilişkileri,
- ı) Sosyal ilişkiler.

a) Yayın

Kooperatif düşünce ile, kooperatif çalışmalarının ortaklara ve olanaklar ölçüsünde kamuoyuna duyurulmasında sayısız yararlar vardır. Kooperatifin çapına göre bu yayının cinsi ve hacmi değişik olabilir. Ancak ortaklarla kooperatif yönetimi arasındaki iletişimin sürekli olarak sağlanmasında yayının her türlüşünün önemi fazladır. Bu yayınlarla kooperatifin uğraşları ortaklara duyurulabildiği gibi, ortakların istek ve düşüncelerine de bu yayınlarda yer vererek iki taraflı iletişim kurulabilir.

b) Sergi ve Yarışma

Doğal olarak sergi ve yarışma ortaklar arasında kooperatif düşüncenin daha iyi anlaşılması ve kooperatif düşüncenin daha yaygınlaşması için kullanılmalıdır. Ancak sosyal ilişkilerin bir uzantısı olarak, tamamen başka konularda - resim, elişleri v.b.- yapılacak sergi ve yarışmalara kooperatifin olanak sağlaması bile, beklenen amaca dolaylı olarak hizmet edecektir.

(5) The Food Co-op Handbook : Anonim, Houghton Mifflin Co. Boston 1975 sh. 160

(6) Taraklı Duran : Tüketim kooperatiflerinde Gönüllü Guruplar ve Görevleri, Türk - İş Kooperatifçilik Bürosu Eğitim Notları Ankara 1985

c) Toplantı

Kooperatif düşüncenin ortaklar tarafından benimsenmesini sağlamak amacıyla düzenlenen toplantıları kas-
tirmektedir. Bu toplantıların iştirakçilerin yaş ve eğitim durumu gözönünde bulundurularak yapılmasının sayısız
yararları vardır.

d) Gezi

Bu geziler daha önce de belirtildiği gibi kuruluş ilgililerinin benzeri konuda uğraş veren örgütleri gezerek
bilgilendirilmeleri amacıyla yapılabildiği gibi, kooperatif ortaklarının ya da aday ortakların kooperatifin
çalışmalarını yerinde izleyerek kooperatifi tanımlarını sağlamak amacıyla da yapılabilir.

Ayrıca geziler, ortaklar arasındaki tanışma ve kaynaşmayı sağlamak amacıyla, piknik ve benzeri geziler
şeklinde de düzenlenebilir. Geziler bu sonuncu şekilde ele alındığında, sosyal ilişkiler içerisinde de düşünülebilir.

e) Satınalma

Tüketim Kooperatiflerinin başarısı, elindeki sermayeyi yıl içerisinde olduğunca fazla döndürebilmesine
bağlıdır. Bu ise gelen malın istenilen ve çabuk tüketilen mal olmasına bağlıdır. Başka bir deyimle ortakların iste-
dikleri mal cinsleri gelecek, mal satılmadığından dolayı stokta kalacaktır. İşte gönüllü guruplar ortakların bu ko-
nudaki isteklerini saptayarak, kooperatif yönetiminin istenilen cins ve miktardaki malın alınmasını sağlamakta
yarar sağlarlar. Talep ile arz arasındaki dengeyi kurarlar. Sonuçta hem kooperatif yönetimi ve hem de ortaklar
yarar sağlamış olurlar.

f) Eğitim ve Ortak İlişkileri

Gönüllü guruplar, ortaklara -kadın, erkek ve çocuk- ve değişik düzeylerde eğitim programları düzenlemekle
kooperatif yönetimine yardımcı olabilirler. Eğitimin uzun dönemli bir yatırım olduğu unutulmamalıdır.

Ortak ilişkilerinin kooperatif örgütle ilişkilerinin düzenli ve olumlu bir çizgide bulunması kaçınılmazdır.
Eğer kooperatif yöneticileri ortakların kooperatifte üretilen hizmet konusundaki düşüncelerini bilmiyorsa ve dav-
ranışlarını ortak istekleri doğrultusunda düzenliyemiyorsa, kısa sürede kooperatif durgun bir döneme ve giderek
gerilemeye doğru yönelecektir. Kısaca, uzun dönemde kooperatif kapanmağa, hizmet üretemez duruma düşmeğe
mahkûm olacaktır. Bu konuda yoğunlaşan gönüllü hizmet gurupları, aksine kooperatifin giderek gelişmesi ve
ortak desteğinin artmasını sağlayacaktır.

g) Sosyal İlişkiler

İnsan sosyal yönü ağır basan bir yaratıktır. Halbuki endüstri ötesi toplumlarda insan, giderek sosyal
yalnızlığa itilmektedir. Böylesi bir toplumun insanı da çevresinde oluşan olaylara karşı ilgisiz olmaktadır.

Gönüllü guruplar ortaklar arasındaki sosyal ilişkileri sıkılaştıracak önlemler alabilirler, bu konuda uğraş
verebilirler. Örneğin kooperatif ortaklarının çocukları için lisan kursları, daktilo kursları, hanımlar için ek bir
gelir sağlamaya yönelik el sanatları kursları açmaya öncülük edebilirler. Hatta bu uğraşın giderini kurstan yararlan-
anlardan sağlayarak kendi uğraşlarının akçalı giderlerini sağlayabilirler. Gelişmiş toplumlarda olduğu gibi ilerde
ortakların diğer ihtiyaçlarının - örneğin sağlık sigortası, sağlık evlerinin kurulması, tatil ihtiyaçlarının giderilme-
si, seyahat, cenaze vb., karşılanması için örgütlenmeler oluşturabilirler. Bu ve benzeri uğraşlar insanları birbirine
yaklaştıracak, bir fikir etrafında - örneğin kooperatif örgüt, toplanmalarını sağlayacaktır.

Kooperatiflerde Eğitimin geliştirilmesi konusunda yönetici ve memurların hizmet içi eğitimine çok azda
olsa ortaklardan daha fazla önem verildiği görülmektedir. Ancak başta da belirtildiği gibi bu eğitim tamamen
"hizmet içi" eğitime çok azda olsa ortaklardan daha fazla önem verildiği görülmektedir. Ancak başta da belirtil-
diği gibi bu eğitim tamamen "hizmet içi" bir eğitim şekli olup işlerin nasıl yapılacağına personele

öğretilmesinden başka bir şey değildir. Personelin genel kooperatifçilik, halkla ve ortaklarla ilişkiler konusunda da eğitimden geçirilmesi gerekmektedir. Özellikle tüketim kooperatiflerinde bu konuda daha fazla önem kazanmaktadır. Çünkü kooperatif ortağı ya da ortak dışı satış yapıyorsa kooperatif müşterisi personelle daha fazla muhatap olmaktadır.

Genel Halkın Eğitimi konusunda ise ankete katılan 63 kooperatif yöneticisinin % 65 hiç uygulanmıyor yanıtı vermişlerdir. Ancak % 8'i ne tam ne de hiç yanıtını verirlerken, tam uygulanıyor yanıtı veren bir yönetici çıkmamıştır. 14 kooperatif yöneticisi ise bu soruyu yanıtlamamışlardır. (% 22.2)

Gerçekten de kendi ortağını ve çalışan personelinin eğitmekten uzak olan kooperatif yöneticisinin halkın eğitimine yönelmesi mümkün görülememektedir.

Kooperatifçilik Eğitimi konusunda 3476 Sayılı Kanunla değiştirilen 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu "kooperatifçiliğin tanıtılması, eğitimi ve organizasyonlarında yol göstermek, öğütleriyle yönetim ve faaliyetlerine yardımda bulunmak gibi hizmetler için kooperatiflerin yıllık bilançolarına göre hasıl olan müsbet gelir gider farkının % 1 Ticaret Bakanlığı emrindeki fona yatırılır" hükmünü getirmiştir. 70. madde gereğince kurulması öngörülen kooperatif üst örgütlerinin amaçları arasında "eğitim yapmak" sayılmıştır. Yasanın Denetim ve Eğitim faaliyetlerinin masraflarına birim kooperatiflerinde iştirak etmesini belirleyen 75. maddesi de eğitimi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ancak uygulamada bunun sağlıklı bir şekilde yürümediği görülmüştür (7). Bu amaçla bir kooperatif eğitim enstitüsünün açılması ve finansmanında kooperatiflerce yapılması öngörülmüş olsa idi, daha uygun bir düzenleme getirilmiş olurdu. Kooperatifçilik eğitimi özellikle az gelişmiş ülkeler için çok önemlidir. Çünkü diğer ilkelerin uygulanması ancak eğitim ilkesinin uygulanması ile mümkündür. Türkiye'de ise kooperatifçilik eğitiminin bilinçli veya bilinçsiz olarak ihmal edildiği görüşü hakimdir (8). Hatta bu konuda Z.G Mülayim "kooperatifçilik eğitiminin ülkemizde bilinçli olarak ihmal edildiği kanısındayım. Bugün de bilinçli olarak ülkemizde yaygın bir kooperatifçilik eğitimi yapılmamaktadır. Nitekim 1976 yılında Türk - Alman işbirliği ile kurulan Milli Kooperatifçilik Eğitim ve Araştırma Enstitüsü de hiç bir faaliyet gösterememiş ve bugün kapatılmış bulunmaktadır" demektedir (9).

Yine aynı yazar, kooperatifçiliğin halka sevdilmesi konusunda Televizyonun önemli bir araç olduğunu savunurken, 1980'den bu yana TV programlarında kooperatifçilik konusunda olumsuz programlar yapıldığı ve halkın kooperatifçilikten soğutulmaya çalışıldığını da belirtmektedir.

Kooperatifler arasındaki işbirliği konusunda ise anketi yanıtlayan kooperatif yöneticileri tüketim kooperatifleri arasındaki ilişkinin diğer üretim yapan tarım satış kooperatifleri ile daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Tüketim Kooperatiflerinin kendi aralarında birleşerek bölge birliklerini kurmaları bu sonuca neden olmuştur. Yine de tüketim kooperatifleri arasında tam bir işbirliğinden söz edilemez. Tarım - Satış Kooperatifleri ise tüketim kooperatifleri yerine toptancı kuruluşlarla ticareti geliştirmeyi yeğlemekte ve belirli bir ölçek büyüklüğünde alım yapamayan tüketim kooperatiflerine diğer ticari firmalara uyguladığı pazarlama koşulları ile mal vermektedir. Üretici kooperatifleri ile tüketici kooperatifleri arasında hizmetlerin paylaşımı ve birbirlerini tamamlamaları bakımından organik bir bütünleşme sağlanamamıştır. Ancak bu konuda üretici kooperatifleri ile tüketici kooperatiflerinin belirli bir yatırım projesi etrafında birleşmeleri, işbirliğine ve yatırım ortaklığına gitmeleri yalnızca bir tek konuda gerçekleştirebilmiştir. Bu projede Karadeniz Birlik, Tarım Kredi Kooperatifleri

(7) Polat Hüseyin : a.g.m

(8) Mülayim Ziya Gökalp : Türk Kooperatifçiliğinin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri Friedrich Ebert Vakfı yayınları sh. 26 İstanbul 1990

(9) Mülayim Ziya Gökalp : a.g.e

Merkez Birliği ve diğer iştirakçiler ile YOL - KOOP'un (Yol - İş Sendikası Mensupları Tüketim Kooperatifleri Birliği) iştirak etmiş bulunduğu Bafra'daki bir ayçiçek yağı fabrikasıdır (BAFAY A.ř) (10).

Kooperatifçilik İlkeleri başta belirtildiği gibi bir kuruluşun kooperatif olup olmadığını belirleyen ve uyulması gerekli önemli kurallardır. kooperatiflerin diğer kuruluşlardan ayırdedilmesini sağlar. İlkeler uygulanmadığı takdirde kooperatifler zor duruma düşmekte, demokratik özelliklerini yitirebilmekte ve mali açıdan zayıflamaktadırlar. Bu ise kooperatifleri bir kimlik sorununun içine itmektedir. 1966 yılında son şekli ile kabul edilen kooperatifçilik ilkelerinden bazılarının önümüzdeki ICA kongresinde değiştirilmesi için çalışma gurupları oluşturulmuştur (11).

Soru 2 : Kooperatifinizin kuruluşundan bu yana ortaklarına sunduğu ekonomik hizmetler aşağıdakilerden hangisidir. (Birden fazla şıkkı işaretleyebilirsiniz)

Temel Tüketim İhtiyacını Karşılamak (Gıda ve Temizlik)	61	Kez
Giyecek İhtiyacını Karşılamak	28	Kez
Borç Para İhtiyacını Karşılamak	8	Kez
Taksitli Satış	51	Kez
Dayanıklı Tüketim Malları (Buzdolabı TV gibi)	23	kez
Yakacak İhtiyacını Karşılamak	31	kez
Diğer (Belirtiniz)	20	kez

Bu anket sorusunun değerlendirilmesi sonrası Tüketim Kooperatiflerinin tamamına yakın bir bölümünün temel tüketim ihtiyacını karşıladıklarını öğrenmekteyiz. Yine büyük bir bölümün ise taksitle satış yaptığını görmekteyiz. Günümüzde tüketim kooperatiflerini diğer özel supermarketler karşısında tutunduran tek faktör, kooperatiflerin büyük bir kısmının ortaklarına 30 ve hatta 45 gün vade tanınmasıdır. Özellikle bir fabrika içinde kurulmuş ya da bir kaç fabrikada ortakları çalışan tüketim kooperatifleri vadeli satışa yönelerek yaşamlarını sürdürmektedirler. Gıda ve Temizlik Maddelerinde görülen aylık ortalama fiyat artışlarının % 5 civarında olduğu kabul edildiğinde 45 gün vade yapan bir kooperatifin sürekli olarak zarar ettiği söylenebilir. Bu miktar ortak dışı satışlardan da elde edilerek karşılanma yoluna gidilmektedir.

Son yıllar içinde tüketim kooperatifleri bölge birliklerinin (X) ortak kooperatifleri ile birlikte yakacak temini yoluna gittikleri görülmüştür. Maden ocakları ile anlaşıp, kooperatif ortağının evine teslim edilen kömür bedeli kooperatif ortağından üç - altı ay arası vade ile tahsil edilmekte ve bu alış verişten kooperatif birliğide gelir - gider farkı elde etmektedir.

Diğer taraftan ankette yer alan "Belirtiniz" kısmında bir çok kooperatif dönemsel ihtiyaçları da karşıladıklarını belirtmişlerdir. Bunlar arasında kırtasiye, okul önlüğü, soba, gibi ihtiyaçlar ile mutfak eşyası,

(10) Duymaz İsmail : Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açışından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları No : 60 Ankara 1985 sh. 217 , 218

(11) ICA Newsletter aylık dergisi Eylül - Ekim 1990

(X) Eskişehir, Kocaeli ve Tokat Tüketim Kooperatifleri Bölge Birlikleri.

züccaciye, kundura gibi ihtiyaçlar sayılabilir. dayanıklı tüketim malları konusunda kooperatifler kampanyalı satışlarla tüketicinin ihtiyacını karşılama yoluna gitmektedirler. Tüketim Kooperatifi Birliklerinden olan Tokat Tükobirlik, birim tüketim kooperatiflerinin ortakları için dayanıklı tüketim malları satmaktadır. Her kooperatifin dayanıklı tüketim malı için belirli bir miktar ayırmasının sakıncaları görülmüş ve sipariş yöntemi ile birliğin bu tür bir çalışma içine girmesine karar verilmiştir.

Türkiye'de ilk örnek olması nedeniyle önemli sayılabilecek bir girişimde Samsun Tekgıda - İş Sendikası Merkez Şubesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Burada kooperatif ortaklarına yalnızca mobilya temin eden bir kooperatif kurulmuştur. kooperatif piyasaya oranla % 10 - 15 arasında daha ucuz bir şekilde mobilya temin etmekte ve daha uzun vade tanımaktadır. Sendika, kooperatife başlangıçta bir miktar kredi de temin etmiştir.

Soru 3: Kooperatifinizin kuruluşundan bu yana ortaklarına sunduğu veya sağladığı sosyal ve kültürel hizmetler aşağıdakilerden hangileridir. (Birden fazla şıkkı işaretleyebilirsiniz)

n : 63

Eğitim Çalışmaları Düzenleme	3 Kez belirtildi
Yaz Kampları Düzenleme	4 Kez belirtildi
Geziler piknikler Düzenleme	3 Kez belirtildi
Kooperatif Dinlenme ve Eğlenme Yerinin bulunması	_____
Kooperatif Kütüphanesinin bulunması	1 Kez belirtildi
Kooperatif Çocuk parkının bulunması	_____
Anaokulu ve kreşin bulunması	_____
Hiçbir sosyal ve kültürel hizmetimiz yoktur	49 kez belirtildi
Diğer (belirtiniz)	1 Kez belirtildi (eğitici bülten)

Tüketim Kooperatifleri içinde sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunanların oranı çok düşüktür. Eskişehir'de faaliyet gösteren GES - İş Tüketim kooperatifi yıllardır bir Haber Bülteni yayınlamakta ve bu bültende ortaklarına kooperatif faaliyeti hakkında bilgiler vermekte ve halkın kooperatifçilik eğitimini gerçekleştirmektedir. Diğer taraftan EDİ - KOOP'un (Eskişehir Demiryolu İşçileri Tüketim Kooperatifi) AKÇAY'da üyeleri için bir tatil kampında bulunmaktadır. Kocaeli'nde faaliyet gösteren PET - KO Tüketim Kooperatifinin ise anlaşma yaptığı bir kaç tatil merkezi vardır. Üyeler burada taksitle tatil yapabilmektedirler. ÖTÜKOŞİR (Öğretmenler Tüketim Kooperatifi - Şirintepe) Kooperatifinin ise bir kooperatif kütüphanesi bulunmaktadır. Öğrenciler burada çeşitli kooperatif yayınlarını bulabilmektedirler. Bir kaç kooperatifimiz ise geçmişte hem kooperatifçilik eğitimi hem de orta - lise düzeyinde yazlık kursları düzenlemişlerdir.

Burada SAİSKO (S.S. Ankara İşçi Sendikaları Konfederasyonu Ortakları) Tüketim Kooperatifinin Eğitim Çalışmaları bir örnek olay niteliğinde olduğu için belirtmek gerekmektedir. Ankara'da Türk - İş Bloklarında faaliyet gösteren bu kooperatifimiz 1985 yılında kooperatif mağazasının hemen arkasında bulunan bir küçük depoyu, İLO (Uluslararası Çalışma Örgütü) ve AAFLI (Asya - Amerika Hür Çalışma Enstitüsü) ve TÜRK - İş'in katkılarıyla, 20 kişiye ders verecek bir eğitim odasına dönüştürdü. Altındağ Kaymakamlığı ve Halk Eğitim Merkezinin de desteği ile, lise mezunu gençler için Muhasebe, Yabancı Dil ve Daktilo kursları gerçekleştirildi. Bu kurslardan mezun olan gençlere Halk Eğitim tastikli diplomalar verildi. Ayrıca Türk - İş Kooperatifler Bürosu ve

Hacettepe Üniversitesi Ev Ekonomisi ve Beslenme Bölümleri ile ortaklaşa ev hanımlarına yönelik kurslar da düzenlenmiştir. Kooperatifin bu faaliyetleri ortakların katılımına neden olmuş ve kooperatifin ortak sayısını ve satış cirosunu artırmıştır. Yine bu tür bir çalışma SAİSKO Tüketim Kooperatifinde 1982 yılında çocuklara yönelik trafik eğitimi şeklinde yapılmıştır. Bu eğitim çalışmalarında Milli Eğitim Bakanlığı Film ve Dökümantasyon Merkezi'nden alınan eğitici filmlerde gösterilmiş ve yaz ayları boyunca yaşları 7 - 15 arasında değişen 300'den fazla çocuk katılmıştır (12). SAİSKO Tüketim Kooperatifi halen yaz ayları içinde lise mezunu gençler için eğitim çalışmalarını sürdürmektedir.

Birim Kooperatifler dışında, bölge birliklerimizde zaman zaman eğitim çalışmaları düzenlenmektedirler. Bu birliklerimizden YOL - KOOP düzenli olarak eğitim seminerleri düzenlemektedir. Kocaeli ve Eskişehir Tüketim Kooperatifleri ise zaman zaman kendi düzenledikleri eğitim çalışmaları yapmaktadırlar. Kocaelinde faaliyet gösteren Körfez Tükobirlik her yıl 21 Aralık Dünya Kooperatifçilik günü nedeniyle konferanslar ve çeşitli etkinlikler gerçekleştirmektedir.

Sosyal faaliyetlerin tüketim kooperatiflerindeki rolü ve önemi diğer herhangi bir kuruluştan çok daha önemlidir. Bu tür çalışmalar kooperatifin ortakları arasındaki dayanışmayı artırır. Ortakları kooperatif çalışmalarına katılmaya hazırlar. Bu da kooperatiflerde SOSYAL KAPİTAL denilen ve başkaca hiç bir kuruluştan bulunmayan bir özelliği meydana getirir (13).

Kooperatifçilik ilkeleri arasında yer alan eğitim, tüketim kooperatifinin ortak sayısı ve bütçesi ne olursa olsun yapılması hayati önem taşıyan bir çalışmadır. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde kooperatif öncesi örgütlenme biçimi olan Food Buying Clubs "Gıda Alışveriş Klüpleri" bile kooperatif eğitimi türünden çalışmalar yapmaktadırlar. Aile bütçesinin düzenlenmesi, beslenme ve ev ekonomisi eğitimi sürekli olarak yapılmaktadır (14).

Kooperatif Eğitimi ve sosyal faaliyetler, gerek küçük çaplı (ortak sayısı az) gerekse büyük kooperatifler olsun kooperatif ortaklarını birbirlerine yaklaştırır ve üyeler arasında kooperatif faaliyetin dışında da yardımlaşma imkanları yaratabilir. Böylelikle kooperatif ortakları bir kooperatif çevrede kooperatif toplumu yaratabilirler (15). Bu tür bir sosyal gelişme, tüketim kooperatifini yalnızca alış veriş yapılan bir yer olmaktan çıkartıp, sosyal dayanışmayı geliştiren bir merkez olarak göstermektedir. Amerika Birleşik Devletlerinde 15 kreş tüketim kooperatifleri tarafından işletilmektedir.

Türkiye'de ki tüketim kooperatiflerinin ortaklarına yönelik iletişim ve eğitim programları geliştirebilmeleri konusunda aşağıda belirtilen çalışmaların yapılması mümkündür.

1) Ortaklara Kooperatif Çalışmaları Hakkında Bilgi Aktarılması :

Tüketim Kooperatiflerinde ortaklar genellikle kooperatif çalışmaları hakkında bilgi sahibi olmadıklarından yakınmaktadır. Bu bakımdan, ilk önce kooperatif yönetim kurulunun aldığı kararlardan ortakları ilgilendirenlerin kendilerine aktarılması gerekmektedir.

(12) Türk - İş Kooperatifçilik Bülteni Sayı 12, Temmuz 1982, Sh 4 ve 5

(13) The Food Co - op Handbook : a.g.e sh. 142

(14) Wead S. Rodney : The Neighborhood Cooperative, Economic democracy in Low - Income Communities 1983 - ABD sh. 15

(15) Vellela Tony : Food Co-ops For Small Groups, Workman Publishing Company, New York, 1975 sh 135

a) İlan Tahtası : Bunun için önce kooperatif mağazası içinde bir ilan tahtası konulması gerekmektedir. Bu ilan tahtasının boyutları kooperatif mağazasının büyüklüğü ile orantılı olmalı, ancak ne çok büyük, (kara tahta gibi) ne de çok küçük olmamalıdır.

İlan tahtası, kalın bir bezle kaplanmalı (çuha vb.) ve kooperatifte alış veriş olan ortakların en kolay görebileceği bir yere asılmalıdır. Kooperatif ile ilgili haberler, alınan kararlar bu tahta aracılığı ile yansıtılmalıdır. İlan tahtasına asılan haberin okunabilmesi için okunaklı olması ve ilgi çekmesi için değişik renklerin seçilmiş olması gerekir. Bu ilân tahtası, aynı zamanda kooperatifi ortak olmayanlara da tanıtmak için önemli bir araçtır.

b) Haber Bültenleri: Tüketim kooperatiflerinde tüm ortakların adres listesi mevcuttur. Aylık faaliyetler, ortaklara bir iki sayfalık bültenlerle duyurulabilir. Bu iş için bir teksir makinası yeterlidir. Bu imkânı bulamayan kooperatifler, böyle işleri yapan özel bürolardan yararlanabilirler.

İlân tahtası ve bültenlerle kooperatif ile ortak arasındaki iletişim noksanlığı bir ölçüde de olsa giderilmiş olur. Ortaklardan gelecek öneriler doğrultusunda, ilan tahtası daha da zenginleştirilebilir. Bu da, ilan tahtası üzerinde çeşitli makalelerin ve haberlerin yer aldığı kooperatif gazetesi ile gerçekleştirilir. Ortaklar, kooperatifler ve kooperatifçilik hakkında çeşitli yazılar yazabilirler, ya da içten gelen bir eleştiri veya övgüye yer verilir. İlan tahtası üzerindeki kooperatif gazetesi ilan tahtasının daha fazla popüler olmasını sağlar, ortaklar kendi yazılarının okunduğunu görünce mutlu olurlar ve bu, diğer ortakları da etkiler.

c) Finansal Bültenler : Ortaklara her üç ayda bir kooperatifin finansman durumunu ve yapılan alımları gösteren ayrı bir bülten gönderilerek, kooperatifin mali durumu hakkında ortaklara bilgi verilebilir. Bu da ortağın kooperatife olan güvenini artırır. Aksi takdirde ortak, sağdan soldan gelen bilgilerle kooperatif yönetimi hakkında bilgi sahibi olur ki en tehlikelisi de budur. Eksik ve yanlış bilgi, bazen ortağı kooperatif yönetimine karşı düşman yapabilir.

d) Toplantılar : Kooperatif ortakları bültenler ve ilan tahtası ile kooperatif harekete ısındırılabilir. kooperatif ile ortaklar arasındaki ilişkiler bu aşamaya geldiğinde artık kooperatif ortakları ile çeşitli konularda toplantılar düzenlenebilir. Bu konular kooperatifin geleceği ile ilgili kararlar alınması, kooperatifte satılan mal gruplarının ortaklar tarafından beğenilip beğenilmediği ve yeni, pahalı mal gruplarına girerken (TV - buzdolabı, fırın v.b.) ortakların fikrinin alınması konularında olabildiği gibi, herhangi bir konuda da olabilir.

Kooperatif ortakları bu tür toplantılara önceleri ilgi göstermeyebilirler. Yoğun geçen bir çalışma günü sonrası ortaklar genel olarak dinlenme yolunu seçerler. Ancak, bu tür toplantıların hafta sonlarına kaydırılması ile daha fazla verim elde edilir. Hafta sonlarında ise ortakları kooperatif toplantılarına alıştırmak için, toplantıları aile düzeyinde, ve eğlendirici bir biçimde hazırlamak gerekir. Bu toplantılar topluca bir tiyatroya gitmek, topluca bir eğlence merkezine gitmek, ya da kooperatif ortaklarının çocuklarını topluca sünnet ettirmek şeklinde organize edilebilir. Bu iş için yine kooperatif fikrinden hareketle toplu pazarlık edilir ve fiyatlar ortaklar lehine düşürülebilir. Bu tür toplantılar piknik tipi gezilerle desteklenir. Kooperatif ortakları burada birbirleri ile tanışma ve tartışma imkânı bulabilirler. İşte, kooperatif harekette önemli olan da budur. İşyeri ve Site içi tüketim kooperatiflerinde bu tanışmanın önemi fazladır. Semt tüketim kooperatiflerinde ise bunun önemi daha fazla olacaktır. Bu tanışma ve fikir tartışması sayesinde kooperatif hareket gerçek yapısını kazanacaktır.

Bu toplantılar, gerçek türdeki kooperatif toplantıları için bir başlangıçtır. Kooperatif ortaklarının tanışması ve dayanışması, kooperatif mağazasını uğranılan bir yer yapacak ve ilk başta söylediğimiz türden ciddi toplantılara zemin hazırlayacaktır.

Artık kooperatif ile ortak arasında samimi bir ilişki başlatılmıştır. Bundan sonra, devamlı olarak bu ilişkiler geliştirilmelidir. Ortak artık kooperatifini tanımakta ve ondan bazı şeyler beklemektedir.

Ortak artık eğitime hazırdır.

2) Kooperatiflerde Ortak Eğitimi :

Kooperatif ortakları, ülkemizde kooperatifçiliğin tam olarak anlamını bilmeden kooperatiflere ortak olmakta ve kooperatiflerde ortağın görevlerini bilmeden hareket etmektedirler. Kooperatifler ve daha ziyade kooperatif birlikleri, kooperatif ortağını eğitici toplantılar düzenlemelidirler. Kooperatifçiliğin tanımından başlanılarak, kooperatif organlarına ve bunların görevlerine ilişkin toplantılar düzenlenmelidir. Bu toplantılar eğitici bir biçimde sıkıcı olmaktan uzak bir şekilde düzenlenmelidir. Kooperatif Müdürü ya da Birlik Müdürü'nün düzenleyeceği bu eğitim toplantıları için üniversite ile ilişki kurulabilir, veya TÜRK - İŞ Kooperatifçilik Bürosu'na başvurulabilir.

a) Ortak Eğitiminde Önemli Bazı Noktalar :

I) Kooperatif Müdürü, ya da çalışma grupları, ortak eğitimine başlamadan önce mutlaka eğitime alınan kitlelerin, mevcut eğitim ve kültür seviyesini nazara almalıdırlar. Aksi takdirde eğitim ilk dersten itibaren can sıkıcı olmaya başlar.

II) Kooperatifçilik Eğitimi mutlaka uygulama içinde yapılmalıdır. Teori ve pratik birarada görüldüğünde verilen eğitimin anlaşılma oranı artar.

III) Kooperatifçilik Eğitimi devamlı olmalıdır. En az iki yılda bir kez ortaklar sürekli olarak bilgi tazeleme kurslarına alınmalıdırlar. devamlı eğitimler, kooperatife hayatiyet kazandırır ve yeni ortakların da eğitimine yardımcı olur.

IV) Kooperatif eğitiminde klâsik ders verme yöntemi yerine, mutlaka eğitime kaulanların da derse katılmalarına ve fikirlerini söylemelerine zemin hazırlamak kooperatif eğitimcisinin önemli özellikleri arasında olmalıdır. Hatta, derste tartışma grupları oluşturularak eğitimin daha verimli geçmesi ve doğru fikre birlikte varılması sağlanabilir.

b) Eğitim Çeşitleri

Tüketim kooperatiflerinde yapılabilecek eğitim çalışmalarını aşağıdaki safhalarda gerçekleştirilmelidir.

- 1) Yönetici ve ortak eğitimi,
- 2) Personel eğitimi,
- 3) Kooperatif ortağı ve hanımları ile çalışan kadınların eğitimi
 - 3a) Beslenme Eğitimi,
 - 3b) Ev ekonomisi,
 - 3c) Tüketici eğitimi.

Ortak ve yönetici eğitiminin önemini biraz önce vurgulamıştık. İkinci önemli konu ise, personelin eğitimidir. Personel bugün büyük marketlerde dahi eğitimsizdir, bu yüzden büyük marketler bile ucuz fiyatlarına rağmen müşterileri kaybederler.

Personel eğitimi bizzat kooperatif müdürü tarafından yapılmalıdır. Eğer kooperatif yetişmiş personel çalıştıramıyacak kadar az ortağa sahipse, ilk alınan personel eğitilmelidir. personele daha çok genel kooperatifçilik ve işletmecilik - muhasebe konuları öğretilmeli ve kooperatifçilik mesleğinin gerektirdiği niteliklere sahip elemanlar yetiştirilmelidir.

Kooperatiflerde ortağın hanımı, ya da bizzat ortak olan kadın işçilere dönük eğitimler ihmal edilmektedir. Genelde alışverişin çoğunu hanımlar yapmaktadır. Hanımlar ise reklamlardan aşırı ölçüde etkilenmekte ve bilinçli

bir tüketicinin davranışlarını göstermemektedirler. Bu yüzden onları başarılı bir tüketici yapmak, hem ev bütçelerine yardımcı olacak hem de kooperatiflerde dayanışmayı artıracaktır. Kooperatiflerde hanımların daha etkili oldukları ve kooperatif dayanışmasını erkeklerden daha iyi gerçekleştirdikleri gözlenmiştir. Yine aynı tür eğitim içinde Ev Ekonomisi, Beslenme, Sağlık gibi kurslar düzenlenebilir. Ailelerin eğitimi ile kooperatifçilikte dayanışma artırılır.

3) Halkla İlişkiler:

Kooperatifçilik eğitimi, yalnızca ortaklarla ilişkiler konusu ile sınırlı değildir. Bu ilişkileri geliştirmek kooperatifçiliğin yaygınlaştırılması kadar kooperatifin geleceği için de önemlidir.

Kooperatifçiliği tanıtıcı broşür ya da bülten basit bir şekilde hazırlanarak kooperatifin bulunduğu çevredeki diğer kuruluşlara gönderilmelidir. Bu kuruluşlar, kooperatifin ilişkiler içinde olduğu ticari şirketler, bankalar v.b. gibi sıralanabilir.

Kooperatifin sosyal ilişkiler içinde olması gereken diğer kuruluşlara da kooperatifi tanıtıcı bülten gönderilmeli, gerektiğinde ziyaretler yapılmalı ve ilişkiler sıklaştırılmalıdır. Bu kuruluşlar ise şöyle sıralanabilir.

a) Kooperatifin bulunduğu çevrede çıkan yayın organları (gazeteler, dergiler, ajanslar). Bu kuruluşlara kooperatifçiliği ve kooperatifi tanıtıcı yazılar ve makaleler yazılmalıdır.

b) Dernekler; Çok çeşitli türde faaliyet gösteren dernekler arasından kooperatifin geleceği için faydalı görülenler ile ilişkiye geçilir. Kooperatifin tanıtımı yapılır.

c) Belediyeler; Belediyelere de kooperatiflerin varlığını hissettirmek ve kendi kooperatifinizi tanıtmak büyük fayda sağlayabilir.

d) Sendikalar; Eğer kooperatifiniz sendika öncülüğünde kurulmadı ise, sendikalara kooperatifinizi tanıtmak sizin daha fazla sayıda ortak kazanmanıza neden olabilir. Bu iş için sendikalar hazır biçilmiş kaftandır.

e) Kamu Sektörü ; Resmi Daireler kooperatifi tanıtmak bir çok yerde size bazı kolaylıklar sağlayabilecektir, çünkü herhangi bir iş için gittiğiniz kişi sizi ve kooperatifinizi tanıyacaktır.

f) Özel Sektör ; Çevrenizdeki özel sektör kuruluşları da sizi tanıyarak belki kooperatifçilik konusunda sizden fikir sahibi olmayı, veya işçilerini sizin kooperatifinize ortak etmek isteyebilir.

g) Diğer basın yayın organları; Ülke genelinde diğer basın yayın organları da kooperatifçilik için önemli birer halka ilişkiler kaynağıdır.

h) Radyolar; Bugün radyolar yaklaşık (bölgesel radyolar) 13 saat yayın yapmaktadırlar. Bu kadar program içinde program yapmak sıkıntısı çekebilirler, orada kooperatifçiliği tanıtmak ve kooperatifinizi tanıtmak imkân dahilindedir.

Tüketim Kooperatiflerinde halka ilişkiler ve ortaklarla ilişkiler kavramı, ülkemiz tüketim kooperatifçiliği açısından büyük önem taşımaktadır. Kaldı ki, genelde ortaklarla ilişkilerini geliştiren kooperatif türleri de pek azdır. Tüm kooperatif çeşitlerinde ortak kooperatif ilişkilerinin düzensizliği, Türkiye'de kooperatifçiliğin bugünkü genel görüntüsünü yansıtmaktadır. Bilinçsiz ortak, bilinçsiz yönetim ve sorunlarını çözmemiş binlerce kooperatif...

Bu noktadan sonra kooperatif müdürlerinin, murahhas üyelerin, kooperatif yöneticilerinin ve bizzat tezgâhtarlık yapan kooperatif başkanlarının dahi kooperatiflerde ortaklarla ilişkiler kuracağını ümit ediyoruz. Bu iş o kadar zor değildir. Bir ilân tahtası, küçük bir bülten, kooperatifi geliştirmek ortak - kooperatif ilişkilerine başlamak için yeterli olacaktır. Yalnızca bu iş için gereken tek şey birazcık ek çalışmadır...

Soru 4 : Kooperatifinizin kuruluş amaçlarını dikkate alarak, aşağıda sıralanan kooperatif faaliyetlerinin herbirini kendi kooperatifiniz açısından değerlendirerek taşıdığı önemin derecesini verilen seçeneklerden birisini (X) ile işaretleyerek veriniz.

Kooperatif faaliyetleri	Çok Önemli	Önemli	Ne Önemli		Hiç Önemi	
			Ne Önemli	Ne Önemli	Önemli	Yok Belirtilmeyen
1) Ortak sayısını arttırmak	63.4	23.8	3.1	4.76	-	4.76
2) Peşin Satış yapmak	26.9	31.7	9.5	11.1	12.6	7.9
3) Her yıl Risturn dağıtmak	25.3	49.2	7.9	1.5	3	12.6
4) Sosyal ihtiyaçları da karşılamak	25.3	44.4	15.8	1.5	3	9.5
5) Kooperatifimizin güvenilir bir ekonomik birim olduğu inancını yaratmak	79.3	15.8	1.5	1.5	-	1.5
6) Ucuz ve kaliteli mallar sunmak	87.3	6.3	-	-	-	6.3
7) Ortak Sermayesine Sınırlı Faiz Vermek	7.9	20.6	26.9	7.9	23.8	12.6
8) Taksitli Satış	39.6	38.1	7.9	-	-	15.8
9) Zorunlu temel Tüketim ihtiyacı yanında dayanıklı tüketim ihtiyacını karşılamak	25.3	52.3	7.9	4.7	1.5	7.9
10) Gelir Gider farkını ortaklara dağıtma yerine kooperatif sermayesine eklemek	49.2	36.5	4.7	1.5	1.5	6.3
11) Ortaklarımıza kooperatifçilik eğitimi vermek	39.6	38.1	9.5	1.5	1.5	9.5
12) Diğer kooperatiflerle yakın işbirliği sağlamak	44.4	38.1	6.3	1.5	-	9.5
13) Ortaklara bilgi vermek	42.8	42.8	9.5	-	-	4.7
14) Ortaklarda benim kooperatifim duygusunu geliştirmek	73	11.1	3.1	1.5	-	11.1
15) Çevresindeki halkın eğitimi konusunda çaba harcamak	46.3	39.6	4.7	1.5	3.1	4.7
16) Yönetici ve memurları hizmetiçi eğitime tabi tutmak	46.1	46.1	3.1	1.5	-	3.17
17) Tüketicinin korunmasında etkin rol oynamak	79.3	12.6	-	-	-	7.9

Yanıtlardan çıkan sonuçlardan da anlaşılacağı gibi, kooperatif yöneticileri için en fazla önem taşıyan konu ucuz ve kaliteli mallar sunmak (% 87.3) olarak belirlenmiştir. Kooperatifin güvenilir bir ekonomik bir birim olduğunun halka ve ortaklara yansıtılması ve tüketicinin korunmasında etkin bir rol oynamak konusunda kooperatif yöneticileri için ikincil derecede çok önemli görevler arasında sayılmıştır. Ortaklarda "benim" kooperatifim duygusunu geliştirmek konusunda da kooperatif yöneticileri % 73 oranında bu konuyu önemli görmüşlerdir.

Anket sonuçlarının değerlendirilmesi sırasında genel eğilim ile tamamen ters olan bazı yanıtlamalarda tesbit edilmiştir. Örneğin son üç yıldır kendi ortaklarına, % 25, % 25, % 28 oranında ortak olmayanlara ise % 75, % 75, % 72 oranlarında satış yapan bir tüketim kooperatifi yöneticisi / yöneticileri,

Ortak sayısını artırmayı önemsiz

Sosyal ihtiyaçları da karşılamayı önemsiz

Benim kooperatifim imajını ortaklar arasında yaratmayı ne önemli ne önemsiz

Halkın kooperatifçilik konusunda aydınlatılmasını ne önemli ne önemsiz

şeklinde yanıtlamışlardır.

Bunu bir tüketim kooperatifi değil de, perakende satış yapan bir kuruluş olarak düşündüğümüzde bu yanıtların genel işletmecilikle bağdaşabileceğini düşünebiliriz. Kaldı ki özel supermarketler bile kendi müşterilerini kazanmak için bazı faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu tür bir kooperatif faaliyette, ortakların sermayeleri ile ortak olmayanlara hizmet götürülmektedir. Bu ise ortağın kooperatiftan elde edeceği maksimum faydayı azaltırken, yeni kanuni düzenlemelerle ortak dışındaki elde edilen geliri ortaklar sermayeleri oranında bölüşebileceklerdir. Bu ise kooperatifi, kooperatif kimliğinden sıyrarak özel teşebbüse daha yakın bir kuruluş olmasını doğurabilir..

Bu tür kooperatiflerin bazıları, yeni ortak kayıtlarını da durdurmaya yeğleyebilirler. Çünkü kooperatifin kuruluşundan beri katkıda bulunan ortaklar kooperatif mal varlığına yeni ortakları da (ortak) etmek istemeyebilirler. Kooperatifçilik demokrasisi içinde saygı duyduğumuz, ancak kooperatifçilik ilkelerine pek bağdaştıramadığımız bu tür girişimlerin karşılaşılabileceği en büyük tehlike rekabet anında birdenbire kendini gösterebilir.

Kooperatif yöneticisi, bir iki aylık stoğunu ortak ve ortak dışı alışveriş eden kitleye göre ayarlayıp, masraf harcamalarında yine bu kitlenin bırakacağı gelire göre tahmin edecektir. Oysa kooperatifin gerçek ortakları bu alışveriş eden grubun yalnızca % 25'idir. Geriye kalan kitle ise müşteri grubudur. Bu müşteri grubu, yeni açılan ve fiyatlarını kooperatif fiyatlarından daha düşük tutan bir süpermarkete kolaylıkla kayabilir ve kooperatif yöneticisi bu grubu suçlayamaz. Çünkü müşteri ile ortağın farkı kooperatife sahip olma "benim kooperatifim" imajının kazandırılmasında yatmaktadır. Bu konuda tüketim kooperatiflerinin yöneticileri daha rasyonel düşünmelidirler.

Anket sonuçlarının değerlendirmesinde ortaya çıkan en önemli sonuçlardan birisini de "taksitle satış yapmak" konusu oluşturmaktadır. Geçtiğimiz on yılda kooperatifler piyasa fiyatına satış yapan, ancak ortaklarına 30 - 45 gün vade tanıyan kuruluşlar olarak çalışmaktadırlar. Bir çok kooperatif yöneticisi gıda ve temizlik grubunun peşin satıldığı takdirde kooperatif ortağının başka mağazalardan alışveriş edebileceğini öne sürmektedirler. Oysa Türkiye'de gıda ve temizlik mallarında yaklaşık olarak ayda % 5 oranında fiyatlar artabilmektedir. Bu ise 45 günlük bir vadeli satışta kooperatifin % 7.5 oranında bir fiyat artışı yüklenmesi demektir ki, bu kooperatifleri ortak sermayesinin erimesi tehlikesi ile karşı karşıya bırakacaktır. burada çözüm yine ortağın bilinçlendirilmesinde ve kooperatif yöneticilerinin de % 73 oranında "Çok Önemli" olarak niteledikleri "Benim Kooperatifim" imajının yaratılmasında kuvvetlendirilmesinde yatmaktadır.

Daha önce de "Sosyal Kapital" olarak nitelendirdiğimiz bu olgunun önemini bir örnek olay ile açıklamak istiyorum.

1900'lü yılların başında Amerika'nın San Fransisco kentine göç eden Finli göçmenler tarafından kurulan Berkeley Tüketim Kooperatifi, 1950'li yıllara gelindiğinde 75.000 ortağa ulaşmıştı. Kooperatifin, gıda ve temizlik malzemesi satan 6 supermarketinden başka, hırdavat mağazası, doğal gıdalar satan bir mağazası, bir turizm kooperatifi vardı. Kooperatif ortakların katılımına son derece önem veriyor, ve giderek toplumun tüm kesimleri arasından ortak kazanmaya başlıyordu. Bu kooperatifin yıllarca Müdürlüğünü yapan (42 yıl) Robert Neptüne konuyla ilgili olarak şunları söylüyordu.

"1960'lı yıllarda yüzbin ortağa ulaştığımızda, kooperatifimizde tipik bir ortak profili çizmek istedik. Acaba bizim ortağımız kimdi, hangi gelir gurubundaydı ve hangi partiyi desteklemekteydi ya da hangi kiliseye giderdi. İşte bunu bulamadık, kooperatifimize ortak olan insanlar bizim fiyat ve kalitemizden, ortaklarımızın birbirleriyle olan tanışıklığından hoşlandıkları için bize geliyorlardı. Ortakların serbestçe katılacakları konuşma günleri tertip ediyorduk. Satış politikası ise insancıl yaklaşımlar içermektedir. Örneğin sendikası işçi çalıştıran, işçi haklarına karşı gelen gıda firmalarının ürünlerini boykot ediyorduk. Kooperatifte satılan mallar konusunda hep ortaklar karar verirlerdi. Örneğin içki satıp satmama konusunda yapılan toplantıda bazılarının ortakların yararına değildir şeklinde bağışladıklarını bazı ortakların ise kendi zehirimizi kendimiz seçelim şeklinde pankartlar taşıdıklarını hatırlıyorum" (16).

Berkeley Tüketim Kooperatifi, 1980'li yılların başlarında Amerika'nın özel supermarket zincirlerinden birisi olan "Safeway" şirketinin kooperatif mağazalarının bulunduğu bölgelerde supermarketler açması ile ortaklarını kaybetmeye başladı. Yeni marketlerde otopark, laser sistemli yazar kasalar ve daha iyi bir mağaza dekorasyonu bulunuyordu. Kooperatif bir müddetten beri sosyal faaliyetlerini de durdurmuştu. Kooperatif ortakları kooperatif faaliyetlerine katılmamaktaydılar. Berkeley kooperatifinin bir yöneticisi bu durumu şöyle açıklıyordu.

"Şu anda bizim karşılaştığımız en önemli problem ortağın katılımının sağlanmamasıdır. Ülkemizin en büyük en başarılı kooperatifi 100 kişiden fazla olmayan bir ortak kliği tarafından yönetilmektedir. Bu gurubun içinde karar veren kişilerin sayısı ise 25'i geçmez. Yani 25 kişi sürekli olarak 75 bin kişilik kooperatifi yönetmektedir." (17).

Berkeley Tüketim Kooperatifi 1985 yılında kendi sahibi olduğu mağazaları satın, içinde kiracı kalmak koşuluyla faaliyetlerine devam etti. Daha sonra bazı mağazalarını kapatmak zorunda kaldı ve 1988 yılında ticari faaliyetlerini tamamen durdurduğunu ancak tüketicinin korunması gibi konularda bülten yayınlamaya devam edeceğini bildirdi. Ortağın katılımını sağlayamayan Berkeley tüketim Kooperatifi kapanırken diğer kooperatifler içinde zor bir dönem başlamakta idi. Örnek olayımızın başında da belirttiğim gibi "Sosyal Kapital" dediğimiz ortağın gücünü kooperatiflerine alabilen kooperatifler başarılı oldular. Bu konuda da yine ABD'den bir örnek vererek konuyu noktalamak istiyorum. 1983 yılında Boston tüketim kooperatifi soyulduğu zaman yöneticiler kooperatifin çok güç durumda kaldığını ortaklarına bildirdiler. Emekli bir işçi, geliri sabit olmasına rağmen biriktirdiği 50 doları kooperatife bağışladı. Daha sonra onu diğerleri takip ettiler ve bu sıkıntı atıldı. Kooperatif bugünde faaliyetini sürdürmektedir. Sosyal Kapital yine kazanmıştı (18).

-
(16) Neptune Robert	: California's Uncommon Markets Published by Associated Cooperatives California, USA 1977 p. 91 - 92
(17) The Food Co - op Handbook	: a.g.e sh. 143
(18) The Food Co - op Handbook	: a.g.e sh.143

Soru 5 : Son aylarda yapılan kola et ve yabancı sigara boykotları sizce nasıl değerlendirilebilir. Birden fazla yanıt işaretleyebilirsiniz.

Boykotlar başarılı olmuştur	15
Başarısızdır	15
Bu boykotları tüketim kooperatifleri düzenlenmelidir.	
Parekendecilerin prim artırma güdüsüyle yapılan boykotlara tüketiciler alet edilmemelidir	44
Diğer (Görüşlerinizi lütfen yazınız)	12

Tüketim Kooperatiflerinin yöneticileri tüketici boykotlarının önemini ve tüketim kooperatiflerinin tüketicinin korunması konusundaki alacağı tavır hakkında olumlu yanıtlar vermişlerdir. 4. sorunun son şıkkı olan Tüketicinin Korunmasında etkin rol oynamak konusu ankete katılan % 79 oranında kooperatif yöneticisi tarafından çok önemli olarak nitelendirilmişti.

Birden fazla yanıt işaretlenebileceği için 15 kez boykotların başarılı olduğu belirtilirken 15 kezde başarısız olduğu ifade edilmiştir. Ancak kooperatif yöneticileri "tüketici boykotları" denilen aslında bazı parekendecilerin prim artırma mücadelesi haline gelen boykotları tasvip etmediklerini bu soruya 44 kez olmak üzere boykotların tüketim kooperatifleri tarafından düzenlenmesi gerektiğini, tüketicilerin prim artırma savaşına alet edilmemeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Tüketici Boykotlarının batıdaki anlamı ile ele alınması ve uygulanması ile bizde gerçekleştirilen KOLA, YABANCI SİĞARA ve ET gibi boykotların nedenleri ve sonuçları çok farklı gelişmiştir. Öncelikle KOLA boykotunun başlangıcında bayilerin kar oranının azaltılmasından kaynaklanmıştır (19). Aynen KOLA'da olduğu gibi YABANCI sigara boykotunun çıkış nedeni budur. bu hareketin başlangıcında güdülen amaçlar ne bir çok uluslu şirketin ürünlerinin boykot edilmesidir ne de yabancı sigara tüketiminin artmasının Türk Tütüncülüğüne yapacağı etkinin ele alınarak boykotun başlatılmasıdır.

Özellikle boykotu başlatan ve tüketiciden olağanüstü destek gören kuruluşların bugünlerde neden aynı ürünleri sattıkları sorulabilir. Boykot kararının alınmasında etkili olan fiyat artışı gibi nedenler yaklaşık her üç ayda bir tekrarlanmaktadır.

Tüketicilerin büyük ölçüde katılımı ve basınımlarında desteklediği Kola ve Yabancı Sigara boykotu aslında tekeli üretim yapan tüm gıda maddelerine özellikle deterjan ve yağ gibi ürünlere de uygulanmalıdır. Ancak burada esas nokta belirli bir gurubun "prim arttırma" gibi menfaat boykotuna tüketiciler alet edilmemelidir. Bu nedenle tüketicilerin birleşerek kurdukları tüketim kooperatifleri ve onların kurdukları üst örgütleri olan birlikleri ve sendikalar diğer demokratik kitle örgütleri "hiç bir menfaat gözetmeksizin" boykot kararı almalı ve yürütmelidirler. Dünyanın hiç bir yerinde parekendecilerin boykot kararı aldıkları görülmemiştir. Bu nedenle geçtiğimiz yıl yapılan bu boykotların gerçek bir tüketici boykotu olduğu söylenemez (20).

-
(19) Tüketici bülteni	: Ankara Büyükşehir Belediyesi aylık yayını. Haziran 1990, Sayı : 6
(20) Vargı Sinan	: Batıda ve Bizde Tüketici Boykotları Türk - İş Dergisi Sayı : 249 / Ağustos 1990 Ankara

Tüketim Kooperatiflerinin yöneticileri Tüketici Boykotları konusunda Diğer Belirtiniz, olarak verilen bölüme şu önerileri yazmışlardır.

- Kooperatifler kanalı ile bilinçli üyeler tarafından yapılan boykotlar amacına ulaşır.
- Bizim kooperatifimizde KOLA ve Margarin (bir marka) boykotumuz devam etmektedir.
- Yabancı mallar yerine yerli mal satılmalıdır.
- Bu boykotların yeterince başarılı olabilmesi için tüketicinin örgütlenmesi ve aktif katılımı gerekir.
- Her türlü tüketici boykotları tüketim kooperatifleri birliklerinin organizesi ile başarıya ulaşacaktır.
- Reklamı yapılan ve bazı reklamlarda tüketiciyi aldatan ürünler de boykot yapılmalıdır.
- Sürekli olarak kalitesiz mal üreten, ürettiği bozuk malı değiştirmeyen, yetkili tamir servislerinde tüketiciden haksız para tahsil edilen bazı beyaz eşya ve elektronik ürünleri de boykota alınmalıdır.
- Yapılan sağlık kontrollerinde halkın sağlığına aykırı üretim yapan firmalar televizyon ve radyodan gazetelerden ilan edilmeli ve bu kuruluşlara boykot uygulanmalıdır.

Soru 6 : Aşağıda sıralanan sorunların herbirini kendi kooperatifiniz açısından ele alarak önemli gördüğünüz 5 önemli sorunu 1.2.3.4.5 sayıları ile belirtiniz. Eksik veya fazla işaretlemeyiniz. Önce hepsini okuyunuz sonra işaretleme yapınız.

(Sonuçlar ortalama ile tesbit edilmiş ve önem derecesine göre yazılmıştır)

- 1) Finansal bakımdan yeterli güce sahip değiliz.
- 2) Mal tedarikinde pazarlık gücümüzün olmaması.
- 3) Kooperatifimizin mağaza alanının çok dar olması
- 4) Yeterli Sayıda ücretli ve yetenekli personel çalıştıraramız.
- 5) Mağaza kuruluş yerimizin uygunsuzluğu (eve veya işe uzaklığı)
- 6) Muhasebe Sistemimizin olmaması / yetersiz olması
- 7) Depo olanaklarımızın yetersiz olması
- 8) Mağaza içi düzenimizin karmaşık olması
- 9) Ortaklarımıza yaptığımız taksitli satışın oranının peşin satışa göre yüksekliği
- 10) Diğer Konular. a) Enflasyon aşırı b) Stoksuz çalışıyoruz c) Yönetim kurulu ortağa karşı toleranslı davranıyor.
- 11) Fire ve Kayıp Oranımızın yüksekliği

- 12) Aşırı stoklarımızın olması ve stok devir hızının düşüklüğü
- 13) Mallarımızda etiketleme ve paketlenme fonksiyonlarını yapamamamız
- 14) Mallarımızın teşhir ve sergilemesindeki bilgi eksikliğimiz,
- 15) Piyasa hakkında yeterli bilgimiz yok,
- 16) Mal çeşidimizin az olması,
- 17) İşletmecilik ve Pazarlama bilgi eksikliğimiz
- 18) Mallarımızın kalitesinin düşüklüğü
- 19) Mağazamız genel atmosferinin, dekorunun cazip olmaması ve temizliğinin sağlanamaması
- 20) Mallarımızın fiyatlarının yüksekliği
- 21) Tedarik ve satış ile ilgili plan ve programlara sahip olmayışımız.

Tüketim Kooperatifi yöneticilerinin en büyük ortalama değerleri ile belirttikleri en önemli sorunların başında finansal sorunlar gelmektedir. Mal tedarikinde yeterli pazarlık gücünün bulunmaması tüketim kooperatifini ucuz mal satın almaktan ve satmaktan alıkoymaktadır.

Ne varki son on, onbeş yılda ülkemizdeki gelir dağılımının çalışanlar açısından giderek kötüleştiği gözönünde bulundurulduğunda tüketim kooperatiflerinin ortaklarından katılım miktarlarını arttırmalarını istemeleri de bir ölçüde sonuçsuz kalmaktadır. Tüketim Kooperatifi ortağının büyük ölçüde işçi - memur - öğretmen gibi son on onbeş yılda reel gelirlerinde alım güçlerinde bir artış gözlenemeyen guruplar olduğu düşünülürse, kooperatiflerin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntının aslında ülkenin içinde bulunduğu gelir dağılımı dengesizliğinden kaynaklandığını görebiliriz. Gelir dağılımı dengesizliği ise toplumda giderek ekonomik bakımdan farklı gurupların meydana gelmesine yol açmakta ve bu ise sosyal - siyasal çalkantılara neden olabilmektedir. Son on yılda uygulanan ekonomik politika, bir yanda yabancı marka tüketim krizine yakalanmış bir azınlığı yaratırken, diğer yanda aylık kazancı ile ancak ekmek alabilen ve kirasını ödeyen bir emekçi kütlesini de yaratmıştır. Bu bakımdan tüketim kooperatiflerinin finansal sorunları ile mal tedarikinde birim kooperatif olarak pazarlık güçlerinin bulunmaması sorunlarının toplumsal sorunlardan kaynaklandığını belirtebiliriz.

Tüketim Kooperatifleri yöneticilerinin belirttiği diğer işletmecilik konuları biraz dikkat ve özenle halledilebilecek konulardır (X).

Kooperatifler arasında ticari ilişkilerin ve işbirliğinin gelişmemesi konusu ise anket sorularına verilen yanıtlamalar arasında 5. derecede önem kazanmaktadır. Gerçekten de yıllardır tarım satış kooperatifleri ile diğer tarımsal kooperatifler ve tüketim kooperatifleri arasında belirgin bir işbirliğinin varlığından söz edilemez. 1980 yılı başlarında Kooperatifler Destekleme Genel Müdürlüğü'nün tüketim kooperatiflerine ve diğer kooperatiflere çeşitli tarımsal kooperatif ürünlerinin fiyat ve türlerini belirten bir bülten göndererek tüketim ve tarım kooperatifleri arasında (köy kalkınma) işbirliği başlatmak istemesine rağmen bugüne kadar sağlam bir işbirliği gelişmemiştir. Bu konunun devletin resmi müdahaleleri ile değilse, kooperatiflerin yatay ve dikey bir şekilde entegrasyonlarını tamamladıkları zaman daha akılcı bir şekilde çözümleneceğine inanıyoruz.

Kooperatifleşmede üst örgütlenmeden beklenen nihai amacında ortağın reel gelirini arttırmaya yönelik ekonomik politikaların izlenmesi olduğu da unutulmamalıdır. Bugün ülkemizde yavaş yavaş canlanmaya başlayan kooperatif örgütlenmesi ve üst örgütlerin birleşerek kuracakları Ulusal Kooperatifler Birliği, ilk etapta kooperatifler arasında ticari ilişkileri başlatmaya yönelmelidir.

(X) Bu konuda geniş bilgi için Tüketim Kooperatifleri Yöneticileri için Mağaza Yönetim Kılavuzu : Yazan, H. Polat, Türk - İş Yayınları No : 156

Halka yönelik kooperatifçilik eğitiminin etkili ve yaygın olmaması konusu 6. derecede önemli olarak belirtilmiştir. kooperatifçilik İlkelerinden birisi olmasına karşın mevcut kooperatiflerinde bu konuya gereken dikkati ve önemi gösterdikleri söylenemez. Hatta Alman ve Türk Kooperatifçilik hareketinin aynı yıllarda başlamasına rağmen, farklı kooperatifçilik uygulamaları nedeniyle farklı kalkınma düzeylerinde oldukları görülecektir (21).

Kooperatifçilik alanında belki diğer işletmecilik konularının alternatifleri ve değişik çözüm yolları bulunabilmektedir, ancak eğitim konusunun alternatifi yoktur. Kooperatif idaresi ve işletmeciliği konusundaki mesleki eğitim noksanlığı da bir çok kooperatifin iflas edip kapandıkları gözönünde bulundurulduğunda eğitimin önemi ortaya çıkmaktadır. Günümüzün tüketim kooperatifleri artık aynı anda hem işletmecilik hem de kooperatifçilik bilgileriyle donatılmış yöneticilere ve personele ihtiyaç duymaktadırlar (22).

Soru 7 : Sizce ülkemizde tüketim kooperatifçiliğinin yeterince gelişmemiş olmasının nedenleri hangileridir. Bu önemli gördüğünüz beşini en önemli faktöre 1, diğerlerine sırasıyla 2,3,4,5 gibi sayılar vererek belirtiniz.

(Sonuçlar ortalama ile tesbit edilmiş ve önem derecesine göre yazılmıştır)

- 1) Ortakların ilgisizliği kooperatife sahip çıkmamaları, kooperatif sorunlarına ve idaresine katılmamaları
- 2) Sermaye yönünden zayıf olmaları,
- 3) Halkın kooperatifçilik konusundaki bilinçsizliği güvensizliği ve olumsuz bir tutum içinde olması,
- 4) Profosyonel yönetici/ eleman çalıştıramamaları,
- 5) Kooperatifler arası işbirliğinin gelişmemiş olması,
- 6) Halka yönelik kooperatifçilik eğitiminin etkili ve yaygın olmaması,
- 7) Kooperatif - sendika ilişkisinin yeterince gelişmemiş olması,
- 8) Üst örgütlenmenin (kooperatifler merkez birliği) oluşturulamaması,
- 9) Kredi imkanlarının bulunmaması
- 10) Toplumda kooperatif imajının yaratılmaması
- 11) Kooperatif yönetimi ile ortaklar arasındaki ilişkilerin kopukluğu, iki taraf arasında sürekli ve doğru bilgi akışının yokluğu
- 12) Rakiplerin (büyük mağazalar, supermarketler gibi) fiziki ve ekonomik yönlerden kuvvetli olmaları,
- 13) Kooperatifçilik idaresi veya işletmeciliği konusunda mesleki eğitim noksanlığı,
- 14) Kooperatif Bankasının bulunmaması,
- 15) Diğer (belirtiniz) (Bu kısımda belirtilen bir konu olmamıştır.)

(21) Tekeli Mine

: Çağdaş Kooperatifçilik Eğitimiyle Dünya Sosyo - Ekonomik Dengesini İyileştirme. Makale Kooperatif Dünyası Dergisi, Ocak 1990, Sayı 226 Sh.3

(22) Duymaz İsmail

: Türkiye'de Tüketim kooperatiflerinin Genel Durumu ve İşletme Sorunları, Kooperatif Dünyası Dergisi Ocak 1990 Sayı 226

Ortakların ilgisizliği konusu ile sermaye yetersizliği konusunda daha önceki bölümlerde yeterli bilgi veril-diği kanısındayım. Halkın kooperatifçilik konusundaki bilinçsizliği, güvensizliği ve olumsuz bir tutum içinde olması, yapı kooperatiflerinin başarısız bir şekilde gösterilmesinden ve bunun devletin tekelinde olan televizyon- dan sık sık tekrarlandığı belirtilmişti.

Kooperatif Yöneticileri, Sendika - Kooperatif ilişkisinin yeterince gelişmemiş olması konusunu, tüketim kooperatiflerinde yeterince gelişmemesi konusunda 7. derecede önemli saymaktadırlar. Sendika ve kooperatiflerin her iki tarafından yararına olacak bir şekilde işbirliğine yönelmeleri her iki örgütün üyelerinin de yararına ola- caktır. Ancak birbirlerini etkilemeye çalışmadan işbirliğini sürdürmeleri gerekmektedir. Türkiye'de sendika koo- peratif işbirliğinin yeterince gelişmediğinden söz edilemez. Sendikalar tarafından kooperatiflere aktarılan kredi miktarının 1989 yılında 1.478.000.000 TL'na ulaştığı, sendikaların yapı ve tüketim kooperatiflerine dolaylı yol- lardan sağladığı menfaatlerin (düşük kira, bedelsiz kira, telefon v.b gibi hizmetlerden yararlandırma) 316.000.000 TL na ulaştığı ortaya çıkmıştır (23). (Bu konuya ileride ilgili ayrı bir soru olması nedeniyle detaylı olarak değinilecektir.)

Tüketim kooperatiflerinin Yöneticilerinin tüketim kooperatiflerinin yeterince gelişmemiş olmasını bağladıkları diğer bir konuda kooperatiflerin finansman, kredi ve kooperatifler bankasının bulunmayışı gibi genel kooperatifçilik sorunlarından birisi olduğunu görmekteyiz.

Kooperatifçiliğin temel ilkelerinden birisi de ortakların biraraya gelmeleri ve kooperatif sermayesine katkıda bulunmalarıdır. Kooperatifçilik tarihine bakıldığında devletin ya da dış bir yardımın kooperatife kabul edi- lip edilmemesi konusunda çeşitli görüşlerin varlığı göze çarpmaktadır. Kooperatif düşünürlerden Robert Owen dış yardımı savunurken, Rochdale öncüleri kooperatif dışı yardımı reddetmişlerdir. Uluslararası Kooperatif Alyansı (I.C.A) 1934 ve 1937 kongrelerinde konuya açıklık getirerek devlet yardımlarının kooperatif düşünceye zarar veri- ci bir şekilde olmamasını, kooperatif hareketi kendi yürüngesinden ayıracak devamlılıkta ve nitelikte olmamasını ve politik düşünce ışığında yapılmamasını istemiştir (24).

Kooperatiflerin kendi iç finansman konusunda da önemli sorunları vardır. Kooperatiflerin kendi öz ser- mayelerinin;

- a) Ortakların düşük ortaklık payı yüklenmeleri,
- b) Ortakların yüklenmiş oldukları düşük ortaklık payını bile tam olarak ödememeleri
- c) Kooperatiflerde sermaye birikimini özendirecek unsurların sınırlı oluşu nedeniyle ciddi bir biçimde ye- tersiz olduğu görülmektedir (25).

Yine kooperatiflerin kredi olnaklarının da kısıtlı olduğu görülmektedir. Diğer taraftan kooperatiflere veri- len kredilerin sürelerinin kısa faizlerinin ise kooperatiflerin kazançlarını engelleyecek kadar yüksek olduğunu görüyoruz. Kooperatiflerin yapacakları yatırımlar için krediye ihtiyaç duymaları nedeniyle krediye büyük ölçüde gereksinimleri vardır. Kooperatifçi Ziya Gökalp Mülayim kooperatiflerin kredi sorunları ve devletin konuya bakış açısını şu şekilde açıklamaktadır.

-
(23) Vargı Sinan	: Türk - İş'e Bağlı Sendikaların Kooperatifçilik faaliyetleri ve kooperatiflerin üst örgütlenmeleri Teksir, Ankara 1989
(24) Tan Ayhan	: Kooperatiflerin Finansmanı, Türk - İş Koop. Bürosu Eğitim Notları Ank. 1984
(25) Mülayim Ziya Gökalp	: a.g.e

"Bugün Türkiye'de kooperatiflere kredi verilirken azami güçlük gösterilmekte, özel sektör namı altında faaliyet gösteren aracı, tefeci ve sanayicilere kredi vermede ise bankalarımız adeta yarış etmektedirler. Üstelik bu yarışa karlılığı bahane ederek, Devlet Bankaları bile katılmaktadırlar."

Kooperatiflerin kredi sorunlarına çözüm bulabilmek için geçerli ve tutarlı tek çözüm yolunun kooperatiflere özgü bir kredi kuruluşu olduğunu görebiliriz. Kooperatif ortaklarının sermayelerinin sınırlılığı, kooperatiflerin öz kaynaklar ve uzun vadeli kaynaklar açısından fakir olmalarını doğurmaktadır. Bu açıdan kooperatifler mutlaka amaçlarının gerçekleştirilmesi için rasyonel bir kredi bulmak zorundadırlar. Ticari işletmeler gibi, piyasa koşullarından alınan krediler rasyonel olmayacaktır. Bu amaçla devreye bir çok ülkede kooperatif bankalar girmişlerdir (26). (Kooperatif Bankacılığı konusu önemine binaen ve bu konudaki bilgilerin azlığı nedeni ile geniş tutulmuştur.)

Kooperatif Bankacılığı

Özellikle ikinci dünya savaşından sonraki yıllarda çoğu ülkenin içinde bulunduğu koşullar (likidite noksanlığı, para maliyetlerinin yükselişinde ifadesini bulan devamlı enflasyon) dolayısıyla kooperatifler para bulmada giderek artan güçlüklerle karşılaşmışlardır. Dünya para rezervleri, ithalatlar dolayısıyla azalma eğilimi göstermektedir. Bugün bu rezervlerin yirmi yıl öncesine oranla yarıya düştüğü ifade olunmaktadır. Pek çok ülke, ödemeler dengesini düzeltmek için deflasyonist bir politika kabul etmeye ve faiz hadlerini yükseltmeye mecbur kalmışlardır. Paranın yükselen maliyetini, bazıları sermayeye olan talebin fazlalığı ile izah etmek istememektedirler. Yüksek faiz hadleri, bir ölçüde dünya likidite noksanlığının sonucu olduğu açıktır. Böyle bir durumda, kooperatiflerinde para bulmakta sıkıntı çekecekleri açıktır. Bu nedenlerdir ki, büyük bir kısım kooperatifler dışardan alacakları borç sermayeye piyasa fiyatı üzerinden faiz vermeyi zaruri görmektedirler. Her ne kadar kooperatiflerin büyük oranda borç para almaları arzu edilmemekte ise de, bugünkü koşullarla kooperatiflerin yapacakları borçlanmalara makul bir faiz ödemeleri düşünülmektedir. Diğer taraftan, kooperatifin ortaklarının tasarruflarını kooperatife çekebilmeleri için iştirak paylarına ödeyecekleri faizi yükseltmeleri -çok fazla olmamak kaydıyla- meşru kabul edilmektedir. Sonra, özellikle önemli sermaye taleplerinin faiz hadlerini yükseltmiş olduğu sanayi ülkelerinde sermayeye sınırlı faiz verilmesi yolundaki kooperatif ilkesi üzerinde daha büyük bir elastikiyet uygulanabileceği de düşünülmektedir. Kooperatifçilik çevrelerinde en son gelişmeler, kooperatiflerin ortaklık paylarına verebilecekleri faizlerin hadlerinin tesbitinde, piyasa koşullarını gözönünde tutmalarını kooperatif ilkelere tamamen uygun bulunduğu yolundadır. Görülüyor ki, kooperatiflerin para bulma konusunda, katı kooperatif ilkelere, gerektiği zaman, günün koşullarına uyma zorunluğu nedeniyle, bazı fedekârlıklara katlanmaları gerekmektedir.

Banka Kredileri

Bir kredinin vadesi, her şeyden evvel tatmin edeceği konuya olan ihtiyaca tabidir. Bu açıdan, uzun vadeli kredi demek, gayri menkul ve tesis (yatırım) malzemesi satın alımı gibi sabit değerlerin finansmanına hasredilen kredi demektir. Teşebbüslerin sırf ticari işlemlerini yada ham madde alımlarını besleyen krediler ise kısa vadeli kredilerdir.

Orta Vadeli kredinin cevap verdiği ihtiyaç bir çok daha çeşitli ve karışıktır. Son otuz yılın ekonomik gelişimi durmadan yeni ihtiyaçlar yaratmış ise de, yukarıda sözünü ettiğimiz kategori krediden biri ya da diğeri bu ihtiyaçları karşılamıştır.

Bununla beraber, orta vadeli kredinin banka kredileri arasında özel bir yeri vardır, zira bu kredi nev'i bankalara ellerindeki fonları vadeli kullanmak olanağı vermiştir.

Bankalar bu ellerindeki fonları, 18 ay ile 5 yıl, hatta 7 yıl arasında ödeme süresi değişen bir kredi türü olarak ikraz etmeleri halinde, orta vadeli kredi vermiş olurlar.

Kooperatiflerin kredi ihtiyaçları da daha ziyade orta ve uzun vadeli yatırım kredileri türündedir. Kooperatifler, bu ihtiyaçlarını özel ticaret bankalarından sağlamakta güçlük çektiklerinden kredi maliyetlerinin yüksek oluşu, teminat gösterememe gibi nedenlerle kendilerine özgü kredi kurumları kurmuşlardır.

Yatırımlar, daha ziyade ve genellikle kooperatif üst kuruluşların ele alacağı konulardır. Bu nedenle, kooperatif üst kuruluşlarının finansmanında daha ziyade orta ve uzun vadeli sermaye kaynaklarının aranıp bulunması söz konusudur.

Kooperatiflere Özgü Kredi Kuruluşları

Kooperatiflerin finansman sorunu da, diğer sorunlar arasında birinci planda yer alır. Çünkü, devamlı olarak kooperatif yatırımlarını gerekli kılan faaliyetler önemli oranda krediye dayanır. Hele günümüzde, yeterince güçlü olabilmek, gerekli girişimlerde bulunabilmek ve kendine düşen görevi hakkıyla yerine getirebilmek için kooperatifler daima daha fazla yatırım yapmak zorunluluğundadırlar.

Gerekli yatırımları gerçekleştirme aracı olan ve kooperatif hareketin bugüne kadar önderliğini yaptığı oto-finance ile kısa vadeli krediye müracaat şekli, genel finansman hacmi içinde ufak bir hisseye sahiptir.

Hele ülkemizde bu alanda hemen zikre değer hiç bir şey yapılmış değildir. Bununla beraber, önümüzdeki yıllarda kooperatiflerin yatırım ihtiyaçlarının artması, özellikle Tüketim kooperatifçiliği alanında atılacak adımları düşünerek, hareketi kendine özgü kredi kurumunun kuruluşu hazırlıklarına şimdiden geçmekte yarar vardır.

Kooperatiflere Özgü Bir Kredi Örgütünün Kurulması Gereği

Aslında kooperatiflere kredi veren kurumların kuruluş nedeni şudur: Kooperatifçi çevreler, özel bankalara yatırmış oldukları tasarruflarının bazı durumlarda, kooperatiflerin zararına olarak kullanıldığı endişesi içindedirler. Bir başka endişe de, ekonomik alanda kooperatif örgütlerin davasının desteklenmemesidir. Kooperatiflere ait ekonomik kuruluşlara mali yönden yardımcı olurken başlıca düşünce, kooperatif girişimleri ekonomi üzerinde etkili olmak olanağına kavuşturmakur.

Gerçekten, günümüz ekonomisinin gelişmesinin zorunlu kıldığı bankaların kredi kurumlarının belli hedeflere doğru yöneltilmesi, kooperatifçilik haricinden beklenen yararların ortaya çıkardığı bir durumdur.

Genel olarak kooperatifler, uzun vadeli kaynaklar ve özellikle öz kaynaklar yönünden fakirdirler. Kooperatifçilerin kaynakları da (mütevazı gelirli tarımcılar, tüketiciler, işçiler, ufak sanayiciler esnaf ve sanatkarlar) kooperatiflerin sermayesine katılma olanakları sınırlar ve aslında kooperatiflerin içinde bulundukları ortam, kooperatiflerin sermayesine büyük oranda katılmaya olanak vermez.

Bu nedenle, kooperatif girişimler, yatırımları için bir kooperatifler bankasına müracaat etmek durumundadırlar. Bu müracaatın sonucu, kooperatifin yaşamasını sürdürüp sürdürmemesi üzerinde önemli bir rol oynar. Kooperatife verilecek kredi, ya onun bir teknik, ya da ekonomik aşamayı geçmesini kolaylaştıracak ve dolayısıyla bağımsızlığını korunmasını sağlayacak ya da bir başka kooperatif teşebbüs ile birleşerek gücünü artırma yoluna gidecektir. Bu kabil krediler, gerek miktarları, gerekse teminatları yönünden bazı suples ve liberal ölçüleri gerektirir. Bu vadede ileri olan ülkelerde kooperatif kredisi kurumundan kredi alan kooperatiflerin kuruluşun sermayesine sembolik olarak katkıda bulunduklarını görüyoruz.

Kooperatif Kredi Kuruluşlarının Özellikleri

Şurasını belirtmekte yarar görüyoruz:

Kooperatif bankalar, kazanç sağlamak amacı ile kurulmazlar, bunlar müşterileri olan ortaklarına hizmet etmeyi birinci planda tutarlar. Başka bir deyişle kooperatif kredi kuruluşları, ortaklarının kredi ihtiyaçlarını en iyi koşullarla karşılamak amacını güderler. Özellikle bu kuruluşlar, her türlü mali problemlerinin çözümünde müşterileri olan ortaklarına yardımcı olurlar, onlara önerilerde bulunurlar, bilgi verirler, çeşitli yatırım olanakları teklif ederler ve nihayet uygun olan en iyi biçimde gerekli kredileri sağlarlar.

Bu açıdan, kooperatif kredi kuruluşları modern universal bankacılığın bir türünü oluştururlar.

Özet olarak söylersek: kooperatiflere özgü kredi kurumlarının, her ülkenin bankacılık ekonomisi içinde yerine getireceği özel bir görevi vardır, kooperatif kredi kuruluşların diğer kredi durumlarından ayıran bu görevidir. Bu fark, özellikle örgütlenme biçiminde kendini gösterir. Bu fark, kooperatif kredi kuruluşlarının işleri yönetim biçiminde de görülür. Bu yönetimin amacı mümkün olan en yüksek kârı elde etmek değil, fakat bütün ortaklarının yaşama düzeylerini iyileştirmektir.

Kooperatif kredi kuruluşlarının gelişmesi ve piyasadaki durumları, bu kuruluşların kooperatiflere yararlık derecelerine üretimi artırabilme kapasitelerine bağlıdır.

Kooperatif kredi kuruluşları modern pazarlama yöntemlerine başvurmamak zorundadır, yani müşterilerin bilgi eksikliklerini ve özel sorunlarını gözde uzak tutmamak ve onlara komple bir hizmet programı sunmalıdır. Bu hizmetleri arasında yatırımlardan sigortaya kadar her türlü faaliyetler söz konusu olabilir. Diğer taraftan, kooperatif kredi kuruluşları giderek artan bankalar arası rekabet karşısında geri çekilmemek için, mali ve idari bünyelerini islah edecek tedbirleri de almak zorundadırlar. Örneğin, belli bir plana göre temerküze (merkezileşme) doğru gidilmelidir. Bu temerküz, bütün bankacılık hizmetlerini eksiksiz sağlayan ve müşterilerinin bütün isteklerine cevap veren kuruluşlara vücut vermek olabilir. Bunun yanında müşteri ile personel arasında yakın ilişki muhafaza edilmelidir.

Nasıl Bir Banka?

Kooperatif bankalar, kooperatifçiliğin ileri olduğu, tasarruf olanaklarının geniş bulunduğu Avrupa ve Amerika ülkelerinde kooperatif örgütler tarafından kurulmuştur. Örneğin İngiltere'de, Almanya'da, İsveç'te, İsviçre'de, Avusturya'da ve Fransa'da çeşitli kooperatif faaliyetler, kendi finansman kurumlarını kendileri kurmuşlardır.

Bazı ülkelerde de kooperatifçiliğin geliştirilmesini üzerine görev olarak alan Hükümetler, bizzat işe karışmış ve hareketin çeşitli kesimlerine kredi vermek üzere kamu kesimlerinde bir kooperatifler bankası kurmuşlardır: İtalya'da Ulusal çalışma Bankası nezdindeki özel kooperatifçilik kredisi bölümü, Finlandiya'da kooperatif kredileri merkez bankası (O.K.O.) Brezilya'da Ulusal Kooperatifler Bankası (Banco Nacional de Credito Cooperativo), Batı Nijerya'da "Batı Nijerya Kooperatif Bankası" (Co-operative Bank of Western Nigeria) gibi...

Ülkemizin durumuna gözetdiğimizde, gerek tarımsal kesimde, gerekse kentsel kesimde kredi veren kurumların varlığına tanık olmakta isek de iki, üç kuruluşun kendi özel faaliyet alanlarına giren kooperatiflerin "kredi açıklarını" karşılamaktan uzak olduklarını ve bunların gerçek birer kooperatif bankası niteliğinde bulunmadıklarını görürüz.

Örgütlenme Biçimi :

Çeşitli ülkelerde mevcut kooperatiflere kredi açan kurumların faaliyetlerini ve elde etmiş oldukları sonuçları incelediğimizde şunları tesbit etmiş oluyoruz:

a- Bir kısım ülkelerde, kooperatif örgütlerin mali faaliyetlerini bir yerde toplamak ve yönetme üzere bir "Kooperatif Merkez Bankası" düzeni kurulmuştur.

b- Kooperatif Merkez Bankası, kooperatiflerin ve teşekküllerin tasarruflarını toplayan ve değerlendiren bankalar grubunun ana bankası rolündedir.

c- Kooperatif girişimlere kredi açan ve bunların ortaklarının kişisel ihtiyaçlarını da tatmin eden kooperatif bankaları, kendi Merkez Bankası ile birlikte, nüfusun çeşitli grupları için kredi veren örgütlerin ilginç bir biçimini oluşturmaktadır.

d- Kooperatif Merkez Bankası, ülke içinde kendisine bağlı geniş örgütü ile, kooperatif üretimin ve pazarlanmanın finansmanında çok önemli bir rol oynamaktadır.

e- Bir kısım ülkelerde de kooperatif sektörün çeşitli kesimlerine kredi veren, tek bir banka mevcuttur. Devlet yardımlarından da geniş ölçüde yararlanan bu tek banka, kooperatif hareketini her türlü kredi ihtiyacını karşılamaya çaba göstermektedir.

Bize öyle geliyor ki, ülkemizde kurulması gereken Kooperatifler Bankası, gerek kırsal kesimdeki, gerekse şehrsel kesimdeki kooperatiflerin sanayide dönük büyük projeleri finanse edecek, bir Yatırımlar Bankası niteliğinde olmalıdır. Bu açıdan, kooperatifler bankasının hem kooperatifçiliğimizin büyük yatırım planlamasının bir aracı ve hem de ekonomik yönden bir gelişme faktörü olma yolunda yatırım kredisi fonksiyonuna tam intibak edecek bir kuruluş olması gereği belirmiş bulunmaktadır.

Yönetim Sorunu

Bir Kooperatifler Bankası kurulurken, çözümlenmesi gereken önemli bir sorun da yönetimin nasıl olacağıdır. Başka bir deyişle, Devletin Sermayesine her yıl önemli ölçüde katıldığı, ya da para yatırımında bulunduğu bir kooperatifler bankasının yönetimi Devletin mi, yoksa kooperatiflerin mi elinde olmalıdır?

Dünya kooperatif hareketinin tek temsilcisi olan Uluslararası Kooperatif Birliği'ne (Internationale Co-operative Alliance) göre, bir bankanın kooperatif bankası olarak Birliğe üye kabul edilebilmesi için aranan koşullar şunlardır: Bankanın görevi, her türlü kooperatif girişimi geliştirmek olmalıdır. Devletin örgütlenmesine katkıda bulunduğu kooperatifler bankasının yönetiminde kooperatiflerin gereğince temsil edilmeleri lazımdır. Eğer banka sermayesi hisselerle ayrılmış şirket biçiminde kurulmuşsa, hisse senetlerinin çoğunluğu kooperatif hareketin elinde olmalıdır.

Görülüyor ki, Devletin kooperatifler bankasının yönetiminde yer alması -bazı kayıtlarla- bankanın "kooperatif bankası" niteliğinde zararlı değildir. Türkiye koşulları gözönünde tutulduğundan, Devletin Kooperatifler Bankasının yönetiminde söz sahibi olmasında her halde başlangıçta yarar vardır.

Kaynak Sorunu:

Kurulacak Kooperatifler Bankasını yeterli kaynak bulma, kaynak yaratma sorunu da önem arz etmektedir. Bir kooperatifler Bankasının memleketimizde bugünün bankalararası mevduat toplama yarışına ayak uydurması ve halkın tasarruflarını kendine çekebilmesi bir hayli güç ve çetin görünmektedir. Kaldı ki, kısa vadeli ya da vadesiz olarak toplanacak paraların, orta ve uzun vadeli kredi vermesi gereken bir banka için emin bir kaynak da olmadığı ortadadır. Bu nedenle, böyle bir bankanın her yıl bütçeden alacağı önemli paylarla beslenmesi gerekeceği belirmektedir. Bu nokta, Devlet bütçesine önemli ölçüde bir mali yük getirecekse de, Kooperatiflerin Devletçe desteklenmesinin Anayasada emredildiği bir ülkede bunun tabii karşılanması gerekir.

Diğer taraftan, çeşitli kooperatif örgütlerin Kooperatifler Bankasının sermayesine olacak katkıları, bankaya yatırımları bankanın bir başka mali kaynağını teşkil edebilir. Kooperatifçilerin tasarruf tevdiatları da bu sermaye kaynaklarını besleyen unsurlar arasında sayılabilir. Ulusal kooperatif örgütlerin birbirleri ile sıkı işbirliği içinde çalışmaları ve kooperatif bölge ve merkez birliklerinin uluslararası işletmelerini de Kooperatifler Bankası aracılığı ile yapmaları yerinde olur.

Türkiye'de Kooperatifler Bankasının kurulması, Türk Kooperatifçilik Hareketinin büyük aulımlara girişmesi yolunda önemli bir dönüm noktası teşkil edecektir. Banka, özellikle, şimdiye kadar olan kredi uygulamalarının dışında, yatırımlara dönük bir kredi politikası ile kendini göstermelidir. Diğer ülkelerde olduğundan ta-

mamen farklı bir konjektür içinde faaliyette bulunacak olan bankanın kooperatif girişimlerine yardım etmek, kooperatiflerin ürünlerini ve satışlarını desteklemek ve kuvvetlendirmek yolunda Türk Kooperatifçiliğine ve ulusal ekonomiye yararlı olacağı inancımızı belirtmek isteriz.

Dünyanın her yerinde kredi sorunun çözümü, kooperatif hareketin gelişme olanaklarından birinin sağlanması demek olmuştur. İster büyük, ister küçük olsun, ister birim kooperatifi, isterse üst örgüt olsun, hangi tür kooperatif olursa olsun, nereden bulunursa bulunsun; sorun daima aynıdır:

kooperatife:

1- Önce sağlam bir mali temel bağlanması ve bunun devamlı olarak güçlendirilmesi gereklidir.

2- Sonra, bu mali bünye, dış etkenlerden mümkün olduğu kadar bağımsız kalabilmesi için, kendi kendine yardım ilkesine dayanmalıdır.

İdeal durum bu olmakla birlikte, uygulamada bunu bulabilmek elbette oldukça güç bir keyfiyettir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kişisel gelirlerin, dolayısıyla tasarrufun yetersiz olduğu bir ortamda, kooperatiflerin ortaklarının mali güçlerine dayanması oldukça zordur. Bu nedenle, böyle bir ortamda Devletin işe müdahale etmesi, kooperatif girişimleri finanse eden mali kurumları kurması, ya da desteklemesi, sermayesine katılması gerekli olmaktadır.

Kooperatifçiliğimizin gelişmemiş olmasının bir nedeni de belli başlı sorunlara henüz çözüm yolu bulunmamış olmamızda buluyoruz. Bunlardan biri de, kredi sorunumuzdur. Kooperatifler de nihayet birer ekonomik işletmelerdir. Sermayeye, yeterli sermayeye sahip olmadan, ekonomik faaliyette bulunmaları mümkün değildir.

Soru 8: 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda yapılan son değişiklikler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? (n = 63)

	Belirtilen	Yüzde
İyi Olmuştur	42	% 66.6
İyi Olmamıştır	11	% 17.4
Diğer Düşünceler	10	% 16.8

1969 yılında yürürlüğe giren 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu, uzun yıllar kooperatifçiliğin yeterince gelişmemesine, kötüye kullanılmasına neden olmuş ve kooperatiflerde etkili ve iş yapacak bir ortaklık sermayesinin birikimine imkan tanımamıştır. Bu nedenle uzun yıllardır bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bazı maddelerin kaldırılması ya da eklenmesi konusunda çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, bu değişiklikler ancak 1988 yılı sonlarında yapılabilmektedir. 25.10.1988 tarih ve 19970 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 3476 Sayılı "1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve Bu Kanuna iki ek madde eklenmesi hakkında kanun" getirdiği cezai hükümler açısından da dikkati çekmektedir.

Kooperatif Yöneticilerinin büyük bir bölümü (42) kooperatifler kanununda yapılan değişiklikleri "İyi Olarak" kabul etmektedirler. "İyi Olmamıştır" şeklinde yanıt verenler (11) olarak belirlenirken diğer düşünceler konusunda da aşağıdaki belirtmeler yapılmıştır:

- Üst Örgütlenme teşvik edilmelidir,
- Kooperatifler Vergiden muaf tutulmalıdırlar,

- Yeni düzenlemeler AET Normları ile demokratik kooperatifçilik ilkeleri doğrultusunda yapılmamıştır.
- Yönetim Kurulunun faaliyetleri daraltılmıştır.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda yapılan bu değişikliklerin cezai sorumlulukları ağırlaştırdığı, yönetim kurulu çalışmalarını kısıtladığı görüşünde olan kooperatif yöneticilerine hak vermemek elde değildir. Konut kooperatiflerinde denetimsizlik yüzünde kötüye kullanılan kooperatif olgu bir çok "kooperatif zede" vatan-daşın yaratılmasına yol açmıştır. Bu kanunun bu şekilde değiştirilmesinin ana nedenlerinden birisi de konut kooperatiflerinin kötüye kullanımından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan kooperatiflerle ilgili olan kamu kuruluşlarının sayı ve yetki açısından fazla dağınık olması ve kooperatiflerle ilgili tek bir bakanlığın bulunmaması mevzuat açısından uygulamada zorluklar yaratabilmektedir (27).

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda yapılan bu değişiklikler ülkemizde tabandan serbestçe örgütlenen devletten bağımsız olarak çalışan kooperatif örgütlerini, yasayı değiştirmek suretiyle devlete bağlayan ve devletin güdümü altına sokmayı amaçlayan bir yasa şekliyle de bakılmaktadır (28).

Kanımızca 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda yapılan son değişikliklerle kooperatifler son yıllarda uygulanan ekonomik politikalar gereği birer şirket olarak ele alınmakta ve kooperatifçilik ilkeleri gözardı edilmektedir. Diğer taraftan ülkemizde bulunan gerçek demokratik kooperatifler güdüm altına alınmak istemekte ve ağır cezai sorumluluklar getirilmekte ve kooperatiflerin iç denetim mekanizması yok sayılmaktadır.

1980 sonrası uygulanan siyasi politikanın belirgin bir ürünü olan de-politizasyon kavramı kooperatifler kanununa eklenen 92. madde'de "Genel Güvenlik, asayiş ve kamu düzenini bozmaya yönelik faaliyetler" tabirinin netleştirilmemesi kooperatifleri her zaman tedirgin etmeye, rahat çalıştırmamaya yönelik bir madde olarak karşımıza çıkmaktadır.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda yapılan son değişiklikler kooperatif yöneticilerinin konuya olumlu bakmalarına neden olurken bazı kooperatif yöneticileri bu yasayı anti-demokratik bir yasa olarak nitelemişlerdir. Konu ile ilgili çözüm yolu daha demokratik ve şirketlerden ziyade kooperatifçilik ilkeleri çerçevesinde hazırlanmış bir yasa ile bağımsız bir kooperatifler bakanlığından geçmektedir.

Soru 9: Bu kanun metninde hangi maddelerin değiştirilmesini istersiniz?

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda yapılan değişiklikler genelde kooperatif yöneticileri tarafından olumlu karşılanmaktadır. Ancak kooperatif yöneticileri aşağıdaki kanun maddelerinin belirtilen oranlarda değiştirilmesini talep etmişlerdir. (Birden fazla şık işaretlenmiştir)

Madde 92 : Siyasi Faaliyet Yasağı ile ilgili madde.....	42 Kez belirtildi
Madde 94 : Tanıtma ve eğitim hizmetleri ilgili fona.....	38 Kez belirtildi
Madde 38 : Devlet tahvillerine ödenen faiz oranında faiz ödeme.....	26 Kez belirtildi
Ek Madde 2 : Cezai Sorumluluk maddesinin tamamen kaldırılması.....	43 Kez belirtildi

Kooperatif Yöneticileri siyasi faaliyet yasağı ile ilgili maddenin netleştirilmesini ve daha fazla detaylandırılmasını istemişlerdir. "Kuruluşları temsilen siyasi partilerin yapacakları toplantılara katılamazlar" ibaresinde yer alan "kuruluşların temsili" kavramının soyut olması bu maddenin ileride kötü niyetli bazı kişiler tarafından aleyhte kullanılabileceği endişesi yaratmaktadır.

Diğer taraftan kooperatifçiliğin beşiği sayılan İngiltere'de Kooperatif Perekende Hizmetler ve Kooperatif Toptancı Birliği gibi kuruluşlar ve ülkedeki diğer kooperatifler 1917 yılında Kooperatif Partisi adlı bir parti kurmuşlardır. Kooperatif Partisi ile İşçi Partisi 1957 yılında karşılıklı yardım ve anlaşma yolunda bir sözleşme imzalamışlardır. Kooperatifler ile İşçi Temsilcileri Çeşitli konularda aynı görüşü savunurlar (29).

Kooperatif Yöneticileri ayrıca 94. Madde de yer alan kooperatiflerin yıllık bilançolarında hasıl olan müsbet gelir gider farkının % 1'nin kooperatifçiliğin tanıtımı ve eğitimi amacıyla Bakanlık emrindeki fona yatırılmasına da karşı çıkmaktadırlar. Bu payların bugüne kadar kooperatifçilik eğitiminde ciddi ve tutarlı bir şekilde kullanıldığı görülmemiştir (30).

Kooperatif Yöneticileri ayrıca, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda yapılan değişiklikle, "Gelir-Gider farkının en az % 50'sinin ortaklara dağıtılmasından sonra, ortakların sermaye paylarına genel kurul kararı ile Devlet Tahvillerine verilen en yüksek faiz haddini geçmemek üzere faiz ödenebileceği anasözleşme ile hükme bağlanabilir," hükmünün kooperatifleri birer sermaye şirketi gibi ele aldığının açık bir göstergesi olarak nitelendirilmişlerdir. Ayrıca ortaklık dışı işlemlerden elde edilen hasılanın ortaklara sermayeleri oranında dağıtılabilmesi anasözleşme ile hükme bağlanabilir şeklindeki hükümde genel kooperatifçilik ilkelerine aykırıdır. Burada insan unsuru gözardı edilerek daha kapitalist ve sermaye unsurunu ön plana çıkaran bir tutum sergilenmiştir.

Kooperatif yöneticileri 3476 Sayılı Kanunla getirilen, Ek iki maddenin ikincisinde yer alan Cezai Sorumluluk maddesinin şartlarının çok ağır olduğunu ve konut kooperatifleri ile ilgili yolsuzlukların bir çok kooperatif türüne ağır cezai sorumluluklar yüklediğini belirtmişlerdir. Kooperatifçilik eğitimin devlet tarafından yapılmadığını haurılarak, bu şekilde ağır cezai sorumlulukları bulunan kooperatif yönetimine seçilme konusunda kooperatif ortaklarının isteksiz davranacaklarını belirtmişlerdir.

Konuyla ilgili olarak Doç.Dr. İsmail Duymaz "Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Genel Durumu ve İşletme Sorunları" adlı çalışmasında tüketim kooperatiflerinin yöneticilerin sorunlarına değinerek şunları belirtmektedir.

"Bugün birer "seçilmiş yönetici" olarak kooperatifleri yönetmek durumunda bulunan insanlar, taşıdıkları ağır sorumluluk ve yük nedeniyle artık gülmeyi unutmuş olan insanlardır. Günümüz şartlarında hiçbir işletmenin yöneticisi bir tüketim kooperatifinin yöneticileri kadar ağır şartlarda başarılı olma çabası vermemektedir. Amaç için çaba harcanırken, hiç bir işletmede kısıtlar bu kadar fazla yükler ve sorumluluklar bu kadar ağır, olanaklar ise bu kadar az, sahip olunan kaynaklar bu kadar sınırlı değildir. Giderek tırmanan enflasyonist baskı, faaliyetlerdeki finansman darboğazı ve işçinin giderek azalan satılma gücü, tüketim kooperatiflerini ciddi bir varolma savaşı ile karşı karşıya bırakmıştır."

Soru 10: Bir Üst Birliğe üyemisiniz?

Üyeyiz	(41)	% 65
Üye Değiliz	(18)	% 28
Yanıt vermeyen	(4)	% 6.3

Ankete yanıt veren kooperatiflerin % 65'i bir üst birliğe üye olduklarını % 28'i üye olmadıklarını belirtirken, % 6.3 ü ise soruyu yanıtsız bırakmışlardır.

- (29) CO-OP Portrait of A Movement : Co-operative Union, London 1986.
 (30) Vargı Sinan : Bir Lokma Bir Hırka, Tüketim Koop. Semineri, Tebliğler, Ankara, 1986 Türk.Koop.Kurumu. Yayın No: 66

Soru 11: Üst birliklerden ne gibi hizmetler bekliyorsunuz (Üye olanlar için lütfen belirtiniz) Birden fazla şık işaretlenmiştir.

Toplu Alımlar Yapılsın.....	45 Kez
Fiyatlar hakkında bilgi verilsin.....	23 Kez
Birinci elden alımlar yapılsın.....	54 Kez
Eğitim Verilsin (Bilgisayar, Pazarlama, Muhasebe).....	44 Kez
Birlik Kooperatiflere Kredi Versin.....	11 Kez

Kooperatif Yöneticileri en fazla oranda birliklerin, birinci elden alımlar yapmaları konusunda talepte bulunmuşlardır. Ne varki bazı mal guruplarında değişen piyasa koşullarında birinci elden alım yapmak her zaman ucuz ve verimli olmamakta, bazen bayii ya da toptancı kuruluşlarda daha ucuz mal bulunabilmektedir. Öte yandan halen ülkemizde aktif olarak çalışan 4 tüketim kooperatifleri birliği ilk elden alım yapmayı politika haline getirmişlerdir. Ancak Birlik sermayelerinin yetersiz oluşu bazen bu konuda "peşin" alışveriş yapmayı imkansız kılmaktadır. Bu konuda Eskişehir ve Kocaeli Tüketim Kooperatifleri Bölge Birlikleri, ortak kooperatiflerin ihtiyacı olan çeşitli mal gurupları konusunda ortak kooperatiflerden peşinen parayı toplamakta ve toplanan miktar karşılığı ilk elden mal mübayaasına gidilmektedir.

Yine kooperatif yöneticileri tarafından "Toplu Alımlar" yapılsın önerisi 45 kez belirtilmiştir. Bu kooperatiflerin bir çok konuda ve mal temininde birliklerinden yararlandıkları bilinmektedir. Toplu Alım yapabilmek için her birim kooperatif, ilgili mal için ayıracağı parayı birliğe tahsis etmeli ve birlikten bu malın teminini talep etmelidir. Toplu Alım ve Toplu Pazarlık yoluyla indirilen fiyatlar hem kooperatifin, hem üyenin yararına olacaktır.

Ancak bu yola başvurulmadan iğneden-ipliğe kadar her malın birlikçe teminin istenmesi akılcı bir davranış olmayacaktır.

Kooperatif Yöneticileri 44 Kez olmak koşulu ile birliklerin, özellikle bilgisayar, muhasebe ve pazarlama konularında eğitim düzenlemelerini istemiştir. Bugüne kadar Türk-İş Kooperatifler Bürosunca yürütülen eğitim çalışmaları konusunda dört birlik temsilcisi (Eskişehir, Kocaeli, Tokat ve Yol-Koop) Aralık 1990 tarihinde biraraya gelerek ortak eğitim ve örgütlenme ile ortak mal alımları konusunda bir protokol imzalamışlardır. Kanımızca Merkez Birliği'nin kurulması beklenmeden bu kooperatif birliklerinin biraraya gelerek bu şekilde bir protokol aktırmaları son derece yararlı bir girişimdir. Diğer taraftan birlikler bundan böyle her dört ayda bir toplanarak kendi sorunlarını görüşeceklerdir. Böylelikle tüketim kooperatifleri bölge birlikleri ortak sorunlara ortak çözümler arama ve çeşitli konular karşısında ortak politikalar üretmek açısından son derece yararlı bir girişimde bulunmuşlardır.

Tüketim Kooperatifleri Yöneticileri, Birliklerden kooperatiflere fiyatlar hakkında bilgi verilmesini istemişlerdir. Gerçekten de kooperatiflerde satılan mal guruplarında aylık ortalama yüzde 5'lik bir fiyat artışı gözlenmektedir. Bu bazı mal guruplarında (Deterjan, Margarin v.b) yüzde 7'ye kadar çıkabilmektedir. Kooperatif yönetici/müdürleri fiyatı artan mal guruplarını yeni fiyatını anında öğrenmek durumundadır. Aksi takdirde kooperatif sermayesinin saun alabildiği mal adedi giderek düşecektir. Piyasada ki fiyatlar hakkında kooperatif yöneticilerini bilgilendirmek bölge birliklerinin görevi olmakla birlikte, bu tür faaliyetlerin yürütülmesi için ayrı birimler oluşturması gerekmektedir. Bu da daha öncede belirtildiği gibi bir finansman ve ortak kooperatiflerin birlik faaliyetlerine daha fazla katılımı ile mümkün olacaktır.

Tüketim Kooperatifleri Birliklerinin örgüt yapıları içinde bir kaç önemli birimin olması zorludur (31).

- 1) Satın Alma Birimi
- 2) Depolama ve Dağıtım Birimi
- 3) Eğitim ve Bilgilendirme Birimi
- 4) Pazar ve tüketici araştırma Birimi
- 5) Üye kooperatifler eşgüdüm Birimi

Tecrübelerimize dayanarak biliyoruz ki, bölge birliklerinde bu birimlerle ilgili faaliyetler birleşmiş ve en çok iki kişinin üstlendiği bir görev haline gelmiştir. Bu birimlerde çalışan kişiler yönetim kurulu kararı ile atabileceği gibi ortak kooperatiflerden gelen yöneticiler tarafından karşılıklı yardımlaşma esasları çerçevesinde çalışabilirler. Bu birimlere ilaveten, bölge birlikleri yılda en az bir kere oluşturacakları kooperatif yöneticileri danışma kurulu ile sorunlara genel kurullar dışında daha akılcı bir şekilde eğilebilir ve ortak çözüm arayabilirler.

Tüketim Kooperatifleri Yöneticileri, birliğin kooperatiflere kredi vermesini istemişlerdir (11 Kez belirtildi). Ne varki birlik toplu alım sermayesinin yetersiz olduğunun defalarca belirtildiği ortamlarda, birliğin nakit para olarak kredi temin etmesi çok güçtür. Öte yandan mevcut 4 birliğin dördü de ortak kooperatifleri için kredili satış yapmaktadırlar.

Tüketim Kooperatifleri Bölge Birlikleri'nin işlevleri konusunda şu açıklamayı da yapmak mümkündür (32).

- 1) Üye kooperatiflerin gereksinmelerine cevap verecek biçimde, özellikle gıda maddeleri konusunda depolama hizmetlerini yerine getirmek,
- 2) Uygun, etkin ve hızlı mal dağıtımını gerçekleştirecek fiziksel dağıtım sistemi oluşturmak,
- 3) Üye kooperatifler arasında eş güdümü sağlamak,
- 4) Eğitim çalışmalarını yürütmek,
- 5) Bölgede tüketim kooperatifi hareketi düşüncesini geliştirmek bu konudaki sorunları belirlemek ve önlemler almaya çalışmak,
- 6) Kooperatifler arası ve üst kuruluş ile kooperatifler arası iletişimde etkin bir rol oynamak,
- 7) Merkez Birliklerine, bölge sorularını iletmek ve çözüm yolları için gerekli yönetim ve finansman yardımını sağlamak,
- 8) Bölge gereksinmelerine cevap verecek test laboratuvarlarını geliştirmek.

Tüketim Kooperatifleri'nin günümüz ticari hayatında giderek artan bir şekilde kendisini hissettiren rekabete karşı koyabilmek için mutlaka yatay, dikey entegrasyonlarını tamamlamaları gerekmektedir. Bu tüm dünyadaki kooperatifler için geçerli olduğu kadar Türkiye içinde geçerli bir kooperatif olgudur. Örneğin Avrupa Topluluğundaki kooperatifler bir taraftan yatay entegrasyonlarını (üst örgütlenmelerini) bir taraftan dikey entegrasyon-

(31) Odabaşı Yavuz,

: Türkiye Koşullarına Uygun Tüketim Kooperatifleri Üst Örgütü, Kooperatif Dünyası Dergisi Sayı: 230, Mayıs1990. Sh.7

(32) Odabaşı Yavuz,

: a.g.m

larını (ileri veya geri bağlantı kurulan sektörlerle girmeyi) güçlendirme çabası vermişler, diğer taraftan da birleşme (füzyon) yoluyla birim kooperatiflerin daha büyük bir ortak gurubuna dayanarak çalışmalarına fırsat hazırlamışlardır (33).

Soru 12: Türkiye'de tüketim kooperatiflerinin üst örgütlenmesi konusunda belirgin bazı sıkıntılar halen sürmektedir. Sizce bir bölgede bulunan değişik tüketim kooperatiflerinin biraraya gelerek kuracakları "bölge birlikleri" mi yoksa belirgin bir işkolunda bulunan tüketim kooperatiflerinin tüm ülke düzeyinde kuracakları "işkolu birlikleri" mi daha akılcı bir çözüm olacaktır? (n=63)

	Belirtilen	Yüzde
Bölge Birlikleri	40 kez	% 63.4
İşkolu Birlikleri	16 Kez	% 25.3
Diğer	1	% 1.58
Yanıt Vermeyen	6	% 9.52

Anketlere yanıt veren kooperatif yöneticileri % 63.4 oranında Bölge Birliklerinin daha akılcı bir çözüm olacağını savunurlarken, % 25.3 üde İşkolu birliklerinin daha akılcı olacağını savunmaktadır. Her iki sisteminde kendine göre ayrı ayrı uygulama alanları ve uygulamadan doğan problemleri bulunmaktadır. Bu açıdan bugüne kadar istatistiklerde kurulduğu görülen 14 tüketim kooperatifleri birliğinin şu anda yalnız dört tanesinin faal olduğu düşünülürse bu birliklerin şu andaki faaliyetleri ile sorunlarına değinmek gerekmektedir (34).

Tüketim Kooperatiflerinde Üst Örgütlenme ve Sorunları

3476 sayılı kanunla değiştirilen 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 72. maddesi kooperatif birliklerinin çalışma alanları, görev ve yetkileri konusunda şu belirlemeyi yapmıştır.

"Kooperatiflerin müşterek menfaatlerini korumak, amaçlarını gerçekleştirmek için iktisadi faaliyetlerde bulunmak, faaliyetlerini koordine etmek ve denetlemek, dış memleketlerle olan ilişkileri düzenlemek, kooperatifçiliği geliştirmek ve eğitimi yapmak, kooperatifçilik konularında tavsiyelerde bulunmak gibi hizmetlerin yerine getirilmesi için kooperatif birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Kurulur"

a) Bölgesel Birlikler ve Örnekleri

Tüketim Kooperatifleri Birliklerinin kuruluşunda belirtilen amaçlar doğrultusunda bir bölgede faaliyet gösteren en az 7 tüketim kooperatifinin biraraya gelerek birlik oluşturabilecekleride kanunla öngörülmektedir. Burada adı geçen bölge kavramının kesin bir tarifi yapılmamıştır. Bu bölge bir kaç ili kapsayan bir bölge olabileceği gibi, tüm yurt sahında bulunan en az 7 kooperatifte biraraya gelerek bir birlik kurabilirler.

3476 sayılı Kanunla değiştirilen, 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 72. maddesi Tüketim Kooperatifleri Bölge Birliklerinin "Bölge" tanımında yeterli açıklığı getirmemiştir.

(33) Duymaz İsmail

: Avrupa Topluluğuna Entegrasyon Türk Kooperatifçilik Sektörünün Yapısını ve Yönetim Teknolojisini Nasıl Etkiler. Tebliğ, Türk Kooperatiflerinin A.T Bünyesine Entegrasyonu Semineri Türk Koop. Kurumu Yayınları No: 74

(34) Vargı Sinan

: a.g.e

Bu maddenin ilgili bölümü şöyledir;

"İlgili bakanlık tarafından bölgeler belirlendiği takdirde bu bölgelerde aynı çalışma koşullarına sahip birden fazla kooperatif birliği kurulamaz."

Bu açıklamadan da birliklerin bölge kavramının yine Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından belirleneceğini öğrenmekteyiz. Ancak şu anda bu konuda henüz açıklığa kavuşmamış tam bir belirsizlik bulunmaktadır. Bölge birlikleri modelinde daha ziyade birbirleriyle ticari ve kültürel ilişkileri olan il ve ilçelerde bulunan tüketim kooperatiflerinin biraraya gelerek oluşturduklarını görüyoruz. Gerçekten de gerek birlik tarafından toplu mal alımı yapılarak, ortak kooperatiflere dağıtımı, gerekse eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi açısından en çok denenmiş modelin bölge birlikleri modeli olduğunu görmekteyiz.

İlk defa kurulan bölge birliği olan Ankara ve Civarı İlleri Tüketim Kooperatifleri Birliği, Ankara ili de dahil olmak üzere Kırşehir, Yozgat ve Çankırı illerini faaliyet alanı içinde göstermişti.

Daha sonra kurulan Eskişehir ve Civarı İlleri Tüketim Kooperatifleri Bölge Birliği ise faaliyet alanı olarak Eskişehir, Bilecik ve Afyon illerini faaliyet alanı içine almıştı.

Bu tür bölge birliklerinden 7 tanesinin biraraya gelmesi ile oluşturulan birliğe ise Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği adı verilmektedir.

Kanunda da açıkça belirtildiği gibi bir bölge birliğinin kurulması için en az 7 kooperatif, bir merkez birliğinin kurulması için 7 bölge birliğinin kurulması gerekmektedir. Bu hesaplara merkez birliğine bağlı kooperatif sayısının da en az 49 kooperatif olabileceği hesaplanabilir.

Bugüne kadar kurulan 14 tüketim kooperatifleri bölge birliğinden geriye ancak 4 tanesi ayakta kalmayı başaramıştır. Bu dört birlikte bugün sendikal camiada bulunan tüketim kooperatiflerinin biraraya gelmesi ile kurulmuştur. 4 tüketim kooperatifleri bölge birliğinin sayısı 7'ye tamamlandığı zaman tüketim kooperatifleri merkez birliği kurulabilecektir.

Ülkemizde kurulan ilk tüketim kooperatifleri bölge birliği olan Ankara Tükobirlik 1975 yılında kurulmuştur. TÜRK-İŞ'in öncülüğünde Ankara ve Civarı illerinde bulunan 7 tüketim kooperatifinin biraraya gelmesi ile kurulan Ankara Tükobirlik kısa zamanda ortak sayısının 18 tüketim kooperatifine çıkarmıştır. Bu dönemde birlik fabrikalardan aldığı malları ortak kooperatiflerine çok düşük bir kâr marjı ile satmış ve bir yıl içinde yaklaşık 25 kez devir süratini elde etmiştir. Birlik piyasada hızlı fiyat artışı gösteren mal guruplarına yönelerek, kooperatifleri fiyat artışlarından bir ölçüde de oysa korumayı başaramıştır. Birlik en iyi durumuna 1978 yılında ulaşmış ve yıllık satışlarını 30 milyon TL.sına çıkarmıştır. Birliğin ortak kooperatifleri kanalı ile tüketim malı sağladığı aile sayısında 40 bine ulaşmıştır.

Ankara Tükobirlik, kuruluş sermayesinin kısıtlı olması nedeniyle, ortağı kooperatiflerin ortak sayısına göre oluşturulan bir fon kurarak pazarlama çalışmaları yapmıştır.

Ankara Tükobirlik gerçekleştirdiği eğitim ve teşkilâtlandırma çalışmaları ile hür ve demokratik kooperatifçiliğin geniş halk kitlelerince benimsenmesine çalışmış işçi kesiminin daha refah bir hayat standartuna kavuşması için kooperatifçilik eğitimini ve teşkilâtlanmasını tüm yurt çapında bir müddette olsa sürdürmüştür.

Ankara Tükobirliğin çöküşünün nedenleri araştırıldığında şu sonuçlara varılmaktadır:

- Birliğin yetersiz olan sermayesi, o dönemlerde yıllık yüzde yetmişlerde olan enflasyon nedeniyle alım gücünü yitirmiş bunu önlemek için gerekli işletme politikaları uygulanmıştır.
- Birliğin 18 ortak kooperatifi birliği yalnızca ucuz mal alınabilecek bir kaynak

olarak görmüş, birlikte çok az pahalı olan maddeler diğer toptancı kuruluşlardan temin edilmiştir.

- c) Birlik yöneticileri, ucuz buldukları bazı mal türlerini çok fazla almışlar, elde kalan ve uzun süre satılmayan bu mallar birliğin sermayesinin rasyonel bir şekilde kullanılmamasına yol açmıştır.
- d) Bu tür bir örgütlenme modelinde, sendikalar verilecek krediyi denetleyememeleri yüzünden kredi aktarmamışlardır.

Tüm başarısızlıklarına rağmen Ankara Tükobirlik modeli bir üst örgütlenme, başta Konya, Bursa, Samsun gibi illerde de uygulanmıştır. Ancak bu üç ilimizde kurulan birliklerin kuruluş aşamasında çok düşük sermaye ile kurulması birliklerin mal alıp satmasını imkânsız hale getirmiş ve kısa sürede bu birliklerde silinip gitmişlerdir.

Eskişehir ve Civarı İlleri Tüketim Kooperatifleri ve Birliği

Ankara Tükobirlik deneyiminin başarısız olmasına rağmen, Eskişehir'de ve çevre illerinde faaliyet gösteren 8 tüketim kooperatifi 1980 yılında biraraya gelerek Eskişehir ve Civarı İlleri Tüketim Kooperatifleri Birliği kısa adı ile ES-KO'yu kurmuşlardır. ES-KO'nun kurulmasında Eskişehir Anadolu Üniversitesi bilimsel olarak katkılarda bulunmuş ve Eskişehir ilinde tüketici-kooperatif ilişkileri konusunda bir çok araştırma üniversite elemanlarınca yapılmıştır. Bugünde halen faaliyetlerini sürdüren ES-KO, yalnızca onbeş-yirmi tür malın pazarlamasını yürütmektedir. ES-KO ayrıca toptan olarak çuvalarla bakliyat, un, şeker alarak, bu malları 1-2 ve 5 kiloluk miktarlarda perakende satışa hazır bir şekilde paketlemekte ve ortak kooperatiflerine satmaktadır. Bu paketleme hizmetleri her kooperatifin bu iş için makine ve eleman istihdamını önlemekte ve ortak kooperatifler için yararlı bir hizmet olmaktadır.

Eskişehir ve Civarı İlleri Tüketim Kooperatifleri Birliği işçi tüketim kooperatiflerinin örgütlenmesinin yanısıra ortak kooperatiflerinin sayısını artırmak amacıyla, gecekondü mahallelerinde de tüketim kooperatiflerinin örgütlenmesine çalışmaktadır. Birlik ve ortağı kooperatifler bu tür mahallelerde yaşayan ve genellikle gelir grubu düşük tüketiciler için kooperatif satış mağazaları açmaktadırlar.

Kısa adı ES-KO olan bu birliğimiz, geçtiğimiz on yıl içinde eğitim faaliyetlerini TÜRK-İŞ Kooperatifler Bürosu ile koordineli bir şekilde yürütmektedir. Bu süre içinde başta kooperatif işletmesi muhasebe ve mevzuat konularında olmak üzere 9 seminer düzenlenmiş ve yaklaşık 500 kooperatif yöneticisi ve personel eğitimden geçirilmiştir.

ES-KO Tüketim Kooperatifleri Birliği'nin şu anda yeterli finansman kapasitesine sahip olduğu düşünülemez. Birlik ortak kooperatiflerinin ihtiyacı olan malları tesbit ederek, yine ortak kooperatiflerin bu malın satın alınması için ayırdıkları parayı toplamakta ve fabrikalar ile pazarlığa oturmaktadır. Bu tür bir birlikte alım politikası ortak kooperatifler lehine bir ucuzluk sağlamaktadır.

ES-KO Tüketim Kooperatifleri Birliği'nin bir deposu genelde paketleme faaliyetlerinin yürütülmesi için kullanılmaktadır. Ayrıca bu depodan birliğin şu anda baş dağıtıcılığını yürüttüğü zeytinyağı, ayçiçek yağı sabun gibi malların ortak kooperatiflere dağıtımı da yapılmaktadır.

ES-KO, Eskişehir ve Civarı İlleri Tüketim Kooperatifleri Birliği'ne, 1986 yılında TÜRK-İŞ Kooperatifçilik Kredi Fonundan 2,5 milyon lira 1 yıl süre ile kullanılmak üzere kredi açılmış birlik bu kredi ile fabrikalardan ucuz mal satın alarak ortak kooperatiflerine pazarlamıştır.

ES-KO Tüketim Kooperatifleri Bölge Birliği, 1989-1990 yıllarında büyük bir atılım yaparak, gerek ortak kooperatif sayısını gerekse birlik tarafından kooperatiflere verilen hizmetin kalitesini önemli ölçüde artırmıştır. Birlik bu amaçla bir kamyon satın almış ve ilk elden mal alımına yönelmiştir. Yine bu araç haftanın belirli

günleri ortak kooperatiflere de mal pazarlamasında kullanılmaktadır. ES-KO, 1990 sonlarında geniş kapasiteli bir bilgisayar satın almış ve stok kontrolü ile muhasebe kayıtlarını bu bilgisayarla tutmak için program yazımı çalışmalarına başlamıştır.

Kısa adı ES-KO olan Eskişehir ve Civarı Tüketim Kooperatifleri Birliği'nin şu anda 28 ortak kooperatifi bulunmaktadır. Bu kooperatifler birliğin çalışma alanı olan illere şu şekilde dağılmıştır.

Eskişehir'de 2 si köyde kurulan tüketim kooperatifi olmak üzere 12 kooperatif
Bilecik'te 7 kooperatif
Afyon'da 7 kooperatif
Kütahya'da 2 kooperatif

ES-KO Tüketim Kooperatifleri Birliği ülkemizde kooperatifçiliğin gelişmesi için, işçi tüketim kooperatiflerinin örgütlenmesinin yanısıra, biraz önce de belirtildiği gibi gecekondulu mahallelerinde yaşayan dar gelirli halkın kooperatif örgütlenmesi ile köy kooperatiflerinin örgütlenmeleri konusunda çalışmalar yapmaktadır.

Kocaeli ve Civarı İlleri Tüketim Kooperatifleri Birliği : Kocaeli ilinde faaliyet gösteren kısa adı Körfez Tükobirlik olan bu birliğimiz 1981 yılında kurulmuştur. Şu anda ortak kooperatif sayısı ise 23 tüketim kooperatifidir. Bu kooperatiflerden 21'i işçiler tarafından kurulan tüketim kooperatifi olup, 1 kooperatif öğretmenler tarafından, 1 kooperatif ise devlet memurları tarafından kurulmuştur. Birlik birçok gıda ve temizlik maddesinin başbayiiliğini yapmakta ve bu malları ucuz bir fiyatla temin edip ortak kooperatiflerine kendisi dağıtmaktadır. Ayrıca Körfez Tükobirlik, deposunda bulunan paketleme makinesi ile üreticiden çuvallarla aldığı bakliyat, şeker, un gibi gıda maddelerini 1,2 ve 5 kiloluk miktarlarda birlik amblemleri ambalajlarda paketlemekte ve orta kooperatiflere dağıtmaktadır. Birliğin şu anda işçi-memur-öğretmen ailesi olmak üzere hizmet verdiği aile sayısı 20 bindir. Bir ailenin Türkiye ölçeklerinde 5 kişiden oluşturduğu gözönünde bulundurulduğunda birlik şu anda yaklaşık 100.000 kişiye ucuz ve kaliteli tüketim malı sağlamaktadır. Körfez Tükobirlik geçtiğimiz iki yıl içinde üye kooperatiflerinin ortakları için kışlık yakacak teminini sağlamıştır. İki yıl içinde toplam 25 Bin ton kömür satışı gerçekleştirmiştir. İç Anadolu Bölgesinde bulunan kömür ocakları ile yapılan anlaşma gereği, Kocaeli'nde teslim alınan kömür direkt olarak kooperatif ortağının evine gönderilmektedir. Kocaeli piyasasına göre % 20-30 oranında ucuz olan bu kömürü alan Kooperatif ortağı, kömürün bedelini 6 eşit taksit halinde ortağı bulunduğu kooperatif yoluyla, birliğe geri ödemektedir. Birlik ayrıca ortak kooperatiflerinin üyeleri için tatil merkezleri ile anlaşma yapmaktadır.

Körfez Tükobirlik geçtiğimiz beş yıl içinde TÜRK-İŞ Kooperatifler Bürosu ile ortaklaşa olarak kooperatif işletmesi, muhasebe ve mevzuat konularında olmak üzere toplam 7 eğitim semineri gerçekleştirmiş, eğitim seminerlerine toplam 400 kişi katılmıştır.

Kocaeli ilimizin gelişen bir sanayi bölgesi olması her geçen yıl yeni sanayi tesislerinin açılmasına neden olmaktadır. Açılan her yeni fabrikanın çalışan işçileri, tüketim kooperatifine ihtiyaç duymaktadır. Birlik, kendi bünyesi içinde oluşturduğu ve ortak kooperatiflerin yöneticilerinden oluşan bir kadro ile yeni işyerlerinde tüketim kooperatiflerinin kurulması için örgütlenme yapmaktadır. Son üç yıl içinde bir çok yeni fabrikaya anahtar teslimi tüketim kooperatifi kurulmuştur. Birliğin ortak kooperatiflerinin çalışanlarından 5 tanesi TÜRK-İŞ Kooperatifler Bürosunca düzenlenen iki aylık "Kooperatif Müdürleri Yetiştirme Kursuna" katılmışlardır. Bu personel, özellikle yeni kurulacak tüketim kooperatiflerinin, mağaza dekorasyon ve personelin eğitimi, düzenli bir muhasebe, stok kontrol, mal alım ve satış politikalarının yerleştirilmesinde yeni kurulan kooperatiflere yardımcı olmaktadır.

Körfez Tükobirlik bu çalışmalarını, kooperatif kuran bir birlik haline gelmiştir. Birliğin bölgede bulunan TÜRK-İŞ'e üye sendikalarla yakın temasta olması nedeniyle, fabrikalarda tüketim kooperatifi yoluyla sendikal örgütlenmede başlamaktadır.

Tokat ve Civarı İlleri Tüketim Kooperatifleri Birliği: Kısa adı ile Tokat Tükobirlik olan bu birliğimiz 1983 yılında kurulmuştur. Tokat ve çevre illerinde bulunan tüketim kooperatiflerini bünyesinde topla-

maktadır. Genellikle illerde ve ilçelerde bulunan devlet dairelerinde çalışan işçi ve memurların kurduğu az ortaklı tüketim kooperatiflerinden oluşan kooperatiflerin biraraya gelerek kurdukları Tokat Tükobirliğin şu andaki üye sayısı 36 tüketim kooperatifidir. Birlik Tokat ve çevre illerde bulunan TÜRK-İŞ'e bağlı sendikaların şubeleri ile de yakın bir ilişki içindedir. Tokat Tükobirlik toplu peynir ve yağ alımı ile kooperatiflerde belirgin bir ucuzluk sağlamaktadır. Birlik ayrıca Körfez Tükobirlik'te olduğu gibi toplu kömür alımı ile kooperatif ortaklarına kaliteli ve ucuz kışlık yakacak temin etmektedir. Tokat Tükobirlik'te 1990 yılında büyük bir atılım gerçekleştirmiş ve kooperatif ortakları için beyaz eşya pazarlamasına geçmiştir.

b) Tüketim Kooperatifleri Bölge Birliklerinin Finansman Sorunu :

Gerek 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu gerekse 3476 sayılı Kanunla değişik şekli tüketim kooperatifleri bölge birliklerinin finansman sorununu çözümleyememiştir. 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun eski şeklinde, bir tüketim kooperatifi, bir bölge birliğine katılırken, en fazla 30 bin Türk lirası sermaye payı ödemektedir. Bu nedenle daha önceden iflas eden 10 tüketim kooperatifleri bölge birliğinin kapanış nedenlerinin başlıcası birlik sermayesine katılım payının çok düşük olması idi 7 Kooperatif tarafından kurulan birliğin en fazla sahip olabileceği öz sermaye miktarı 7×30.000 TL.sı hesabıyla 210.000.-TL.sını geçememektedir. 3476 sayılı Yasa ile bazı maddeleri değiştirilen 1163 sayılı Kooperatifler Kanunun 19. maddesi ise bir kooperatifteki ortaklık payını en az 10.000.-TL.sına yükseltmiş, birliğe katılan kooperatiflerin ödeyebilecekleri sermaye payını ise en az 50 pay olarak belirlemiştir. Bu da minimum ölçeklerde 500.000 TL tutmaktadır. Ancak 50 payla oluşturulan birlik sermayesi yeterli alım gücüne sahip olamamaktadır. Bu nedenle birlikler genellikle asgari 500 pay olarak (5 milyon TL) sözleşmelerini düzenlemektedirler.

Kooperatifler Kanununda yapılan sermaye paylarının artırılması konusunda ise sendikaların öncülüğünde kurulan tüketim kooperatifleri ortaklarının işçi olduğu gözönünde bulundurulmalıdır. 1980 yılı sonrası TÜRK-İŞ'e bağlı sendikalarda örgütlü işçilerin ücretleri görünürde artmış olmasına rağmen enflasyonla orantılı bir şekilde ücretlerin artırılmaması, yaklaşık 10 yılda işçinin alım gücünü % 500-600 oranında azaltmıştır. Bu nedenle kooperatif ortağından, Kooperatifler Kanununun değişen hükümleri gereğince ortaklık payını arttırmasını istemek haksızlık olmaktadır. Kooperatiflere belirgin ve düzenli bir para akışı olmaması yüzünden birliklerde kooperatiflerden ortaklık paylarını 5.000.000.-TL.sına çıkartmalarını istememektedirler.

Sendikalar öncülüğünde kurulan tüketim kooperatiflerinin ve bölge birliklerinin finansman sıkıntısı aslında ülkenin genel ekonomik şartları ile yakından ilgilidir. Aşırı enflasyon oranları toplumda emeği ile geçinen kesimler üzerinde birçok olumsuzluklar yaratmıştır. Sendikalar ve Kooperatifler Kanununda yapılan değişikliklerin sendika-kooperatif işbirliğine ve bu işbirliğinden doğan tüketim kooperatifleri bölge birliklerinin sorunlarına tam bir çözüm getirdiği söylenemez. Aksine bu tür kanun düzenlemeleri birçok tüketim kooperatiflerinin sermayelerinin giderek azalması ve alım gücünü yitirmesi nedeniyle kapanmasına neden olmuştur.

Bazı tüketim kooperatifleri bölge birlikleri bu finansman sıkıntısı nedeniyle kuruluşlarından bir iki yıl sonra kapanırken bazı birliklerde ek fonlar oluşturma yoluna giderek bu sıkıntıların hafifletmeye çalışmışlardır. Tüketim Kooperatifleri Bölge Birliğine bağlı kooperatiflerin ortak sayıları dikkate alınarak toplu alım fonu adlı fonlar oluşturulmuştur. Çok ortaklı tüketim kooperatiflerinden her ortak başına belli bir para tahsil edilmiş, az ortaklı tüketim kooperatiflerinden ise yine her ortak kaşılığı daha düşük oranda bir para tahsil edilerek bu fonlar meydana getirilmiştir.

Böylelikle çok ortaklı tüketim kooperatifleri ile az ortaklı tüketim kooperatifleri arasında bir denge sağlanmıştır. Bu tür toplu alım fonları şu anda yalnızca Eskişehir ve Kocaeli Tüketim Kooperatifleri Birliğinde uygulanmaktadır.

c) İşkolu Tüketim Kooperatifi Birliği Modeli ve YOL-KOOP

Tüketim kooperatifleri Bölge Birliklerine sendikalardan fazlaca bir kredi aktarımı olmaması ve bu birliklerin finansman sorunlarına akılcı çözümler getirilmemesi nedeniyle tüketim kooperatiflerinin üst örgütlenmesinde

sendikalar bazında yeni bir çözüm ihtiyacı duyulmaktaydı.

Bu nedenle kısa adı YOL-İŞ olan Türkiye Yol, Yapı ve İnşaat İşçileri Sendikası 1979 yılında kendi işkolunda çalışan işçiler tarafından kurulan ve sendika şubelerinin desteklediği tüketim kooperatiflerini biraraya getirerek faaliyet alanı tüm Türkiye olan YOL-KOOP Tüketim Kooperatifleri Birliğini kurmuştur.

1979 yılında yaklaşık 8.000 ortağı bulunan 8 tüketim kooperatifinin biraraya gelmesi ile kurulan YOL-KOOP kısa sürede ortak sayısını artırmıştır. YOL-KOOP Yol, Yapı ve İnşaat işçilerinin kurduğu 23 tüketim kooperatifi, bu kooperatiflere bağlı 100 civarında satış mağazası kanalı ile 25.000 işçiye kaliteli ve ucuz gıda maddesi temin etmektedir.

YOL-KOOP kuruluşundan itibaren sağlıklı ve plânlı bir işletmecilik örneği göstermiş, diğer işkolları sendikalarında işkolu birliği türünde bir örgütlenme modelini uygulamaları konusunda örnek bir kuruluş olmuştur.

YOL-KOOP'un kuruluşunda, YOL-İŞ Sendikası, yaklaşık olarak bir milyar Türk Lirasına yakın kredi aktarmıştır. Bu kredi ile YOL-KOOP, diğer bölgesel birliklerin yaptığı gibi mal alım politikaları uygulamamış, bir çok ürünü direkt fabrikalardan temin etmek yoluna giderek, kooperatiflerinde tüm yurt çapında sözü edilen bir ucuzluk sağlamıştır. Beş yıl içinde, 1982-1987 arası, birlik toplam satışlarını yüzde 397 oranında artırmıştır. Yine bu dönemde stoklarını yüzde 366 oranında, gelirlerini ise yüzde 370 oranında artırmıştır.

YOL-KOOP, kurulduğu tarihten itibaren eğitim çalışmalarına büyük bir ağırlık vermiş ve bünyesindeki kooperatif yönetici ve ortakları için 25'ten fazla eğitim çalışması yapmıştır. Birlik bu eğitim çalışmalarında ILO/MATCOM Kooperatifçilik Eğitim Materyalini dilimize tercüme ettirerek bir yayın haline getirerek kullanmıştır.

YOL-İŞ Sendikası ise, imzaladığı toplum sözleşmeler yolu ile YOL-KOOP'a ve ortak kooperatiflerine bir çok imkân tanımıştır.

Sağlanan bu imkânlar arasında, işveren tarafından tüketim kooperatiflerine ücretsiz mağaza temini, ücreti işveren tarafından ödenen personelin kooperatifte istihdamı, nakliye araçlarının kooperatif tarafından mal alımında kullanılmasına imkân verilmesi gibi, birçok yardım, işverenden toplu sözleşmeler yoluyla temin edilmiştir. Kooperatiflerin gider hanelerinde belirgin bir rahatlamaya neden olan bu tür imkânlar, satılan mal maliyetlerinin ve satış fiyatlarının da düşük olmasına neden olmuştur.

YOL-KOOP kurulduğu tarihten itibaren uluslararası ilişkilerine büyük bir önem vermiş ve ülkemizdeki sendikalar öncülüğünde başlatılan kooperatif hareketin yurtdışına tanıtılması konusunda çalışmalar yapmıştır. İlk olarak Uluslararası Kooperatif Alyansı ICA ile ilişkiler geliştirilmiş ve 1982 yılında bu kuruluşa üye olunmuştur. Böylelikle ülkemizde ilk defa bir tüketim kooperatifleri birliği uluslararası bir kuruluşa üye olmuştur.

1981-1984 yılları arasında ILO Kooperatifçilik Bölümü ile ilişkiler geliştirilmiştir. Bu yıllar arasında ülkemizi ziyaret eden ILO uzmanları Mr.Reijo Lappi ve Mr.Gustafsson YOL-KOOP'la ilgili eğitim ve teknik yardım konularındaki ihtiyaçları incelemişlerdir.

1984-1988 yılları arasında, YOL-KOOP Avrupa Ekonomik Topluluğu başta olmak üzere, birçok vakıf ve kooperatif kuruluşlarla işbirliği imkânları aramıştır.

1988-1989 yılları arasında ise Avrupa Ekonomik Topluluğu Tüketim Kooperatifleri Birliği EURO-COOP ile sağlam bir işbirliği içine girilmiştir. Yine aynı dönemde İskandinav Ülkeleri Tüketim Kooperatifleri Bilikleri Merkezi alım Örgütü Inter-Coop ile ilişkilere geçilmiştir. Bunun sonucu olarak YOL-KOOP bünyesinde bir dış alım-satım kuruluşunun oluşturulması kararlaştırılmıştır. Her iki kuruluşun üst düzey temsilcileri YOL-KOOP'un davetlisi olarak ülkemizi ve kooperatiflerimizi ziyaret etmişlerdir.

YOL-KOOP 1989 yılı ortalarında ILO Kooperatifler Bürosu ile yakın bir işbirliğine yönelmiş ve birliğin ihtiyacı olan soğuk hava deposu ve konuyla ilgili uzman-eğitim konusunda ILO'ya gerekli olan proje taslağını teslim etmiştir.

YOL-KOOP'un kısa sürede gösterdiği bu başarı, sendika-kooperatif ilişkilerine getirdiği yeni boyut, diğer işkollarında faaliyet gösteren sendikalarımızı bu tür bir tüketim kooperatifleri üst örgütlenmesi konusunda bir şeyler yapmayı zorlamaktadır. Şeker işkolunda faaliyet gösteren ŞEKER-İŞ Sendikamızda aynen YOL-KOOP modelinde olduğu gibi kendi bünyesinde bulunan 16 tüketim kooperatifini biraraya getirerek bir işkolu birliği kurma çalışmaları sürdürülmektedir. Bu konuda TÜRK-İŞ Kooperatifler Bürosundan yardım isteyen, ŞEKER-İŞ Sendikasına, konuyla ilgili fizibilite raporları hazırlanmıştır. Ancak Şeker işkolundaki ücretlerin çok az olması, sendikanın bir müddettir bir grev yapma olasılığı ve diğer bazı sendikal sorunlar yüzünden bu proje henüz yürürlüğe girmemiştir. Yine kooperatifçiliğe çok önem veren ve kooperatiflere kredi temin eden Sağlık İş Tüketim Kooperatifide 1990 yılında bir işkolu birliği kuracak Kooperatif sayısına erişmiştir. Sekiz birim kooperatif ile işkolu birliği kurulması konusunda çalışmalar sürdürülmektedir.

Tüketim Kooperatifleri Bölge Birlikleri ile İşkolu Birlikleri bugüne kadar başarılı çalışmaları yapmışlardır. Ancak tüketim kooperatifleri üst örgütlenmesinin yeterince gelişmemiş olması ve işkolu birliklerinin sayısının artırılmaması ile sendikalardan tüketim kooperatiflerine daha fazla kredi aktarılamaması kooperatifler kanunundaki bazı eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Bu konuda sendika ve kooperatif ilişkileri konusunda ayrı bir soru olması nedeniyle ileride değinilecektir.

Soru 13: Sendikaların tüketim ve konut kooperatifleri için yaptıkları yardımların mali tutarı 2 milyar liraya yaklaşmış olmasına rağmen, sendika-kooperatif işbirliğinde bazı sorunlarda mevcuttur. Sizce sendika-kooperatif işbirliği nasıl geliştirilebilir. (Birden fazla yanıt işaretleyebilirsiniz)

Sendikalar Kooperatiflere kredi temin etmeli ancak işçilerine kesinlikle karışmamalıdır.

48 Kez Belirtili.

Sendika ile kooperatifin yönetimi aynı kişilerden oluşmalıdır.

1 Defa Belirtili

Sendika ile kooperatifin yönetimi ayrı ayrı kişilerden oluşmalı fakat aralarında uyumlu bir çalışma ortamı bulunmalıdır.

48 Kez Belirtili.

Sendikalar Kooperatiflere yalnızca eğitim ve yayın konusunda yardımcı olmalıdırlar.

13 Kez Belirtili.

Diğer (Lütfen Belirtiniz) Her bir yanıt bir kez belirtilmiştir.

- Sendikalardan kooperatiflere aktarılan kredinin kullanımı konusunda sendikalar kooperatifleri kontrol etmelidirler.
- Kooperatifler hakkında yapılan şikayetler sendika şubelerince araştırılmalıdır.
- Sendika kredisi ile kurulan tüketim kooperatifleri halka açık olmalıdır.

Kooperatif yöneticileri sendikaların kooperatiflere kredi temin etmelerini ancak bu kredi karşılığında işçilerine karışmamalarını ve yönetimlerin ayrı kişilerden oluşmasını ancak aralarında olumlu bir çalışma ortamı bulunmasını aynı oranda (48 kez) talep etmişlerdir. Sendika ile kooperatif yönetiminin aynı kişilerden oluşması 1 defa belirtilirken, sendikaların kooperatiflere yalnızca eğitim ve yayın konusunda yardımcı olmaları ise 13 kez

belirtilmiştir. Diğer belirtiniz bölümünde ise sendika - kooperatif işbirliğinin önemli sayılabilecek sorunlarından bir kaç belirtilmiştir. Bunlar arasında yer alan sendikalardan kontrol etme yetkisine sahip kılınması ya da kooperatifler hakkında yapılan şikayetlerin sendika şubelerince araştırılması gibi belirtmeler sendika - kooperatif ilişkilerinin aksayan yönlerini belirttiği için konunun can alıcı bölümlerini teşkil etmektedir.

Kooperatifler Kanununun 1. maddesinde kooperatifçiliğin tanımı yapılırken gerçek kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan kooperatiflere kurucu ortak olarak sendikalar sayılmamaktadır.

Yine 2821 Sayılı Sendikalar Kanununun 33/5 maddesi "Herhangi bir bağışta bulunmamak kaydı ile üyeleri için kooperatifler kurulmasına yardım etmek ve nakit mevcudunun yüzde onundan fazla olmamak kaydıyla kooperatiflere kredi vermek" şekliyle yürürlükte bulunmaktadır. Yine aynı kanunun 33/7 maddesi "Herhangi bir bağışta bulunmamak kaydı ile nakit mevcutlarının yüzde yirmisi oranında sanayi ve iktisadi teşebbüslere katılımda bulunmak" şekliyle yürürlükte dir.

Gerek 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu gerekse 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu sendikaların, kooperatiflere hükmi şahsiyet olarak ortak olmasını engeller mahiyettedir. Sendikalar kooperatiflere kredi aktarırlarken, kooperatif yönetiminin bu krediyi rasyonel bir şekilde kullanıp kullanmadıkları konusunda kontrol etme ihtiyacı içindedirler. Sendika yönetimi açılan bu kredinin kendi üyelerinin de menfaatine rasyonel bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını kontrol etmek istemektedirler. Ayrıca sendika yönetimi, bu açılan kredinin geri ödenmesinden de sorumlu olduğu için sendikaların da kooperatiflere hükmi şahsiyet olarak ortak olabilmelerinin daha yararlı olacağı görüşünü belirtmektedirler (35).

Sendikaların, kooperatiflere hükmi şahsiyet olarak ortak olabilmeleri konusunda 1986 yılında Türk-İş- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğüne başvurarak konuya bir açıklık getirilmesini talep etmiştir. Bakanlık, Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü'nün 11.03.4/1.0 sayılı ve 14.1.1986 yazıları ile konfederasyona "ilgili kanun metninde sendikalar belirtilmediği için" olumsuz yanıt verilmiştir.

Oysa konu ile ilgili olarak Kooperatifler Kanunu ve Vergilendirme adlı kitabında Yargıtay Üyesi gönen Eriş bu konuda şunları yazmıştır (36).

"İlgili madde metinlerinde sendika ve üst kuruluşlarının kooperatiflere kurucu ortak veya ortak olabilecekleri konusunda açık bir hüküm bulunmamakla birlikte 2821 Sayılı Kanununun 33/7 maddesinde belirtildiği şekilde sanayi ve iktisadi teşebbüslere yatırım yapabildiklerine göre kooperatiflere ortak olabilirler"

Sendikalar şu anda tüketim ve konut kooperatifleri ile emekli işçiler tarafından oluşturulan işçi üretim kooperatifleri gibi kooperatif neviileri ile yakından ilgilenmektedirler. Ancak sendikalardan kooperatiflere kredi açılması hükmi şahsiyet ortaklığının olmaması yüzünden yeterli kadar gerçekleştirilememektedir. Oysa tüketim kooperatiflerinin ve bir ölçüde konut kooperatiflerinin içinde bulunduğu finansman sorunlarına en iyi çözüm sendikal fonların kredi olarak kooperatiflerde kullanılmasıdır.

Dünyanın diğer ülkelerindeki kooperatif sendika ilişkilerine baktığımızda sendikaların, kooperatiflere hükmi şahsiyet olarak ortak olabildiklerini görmekteyiz. Örneğin kısa adı N.T.U.C olan Singapur İşçi Sendikaları Milli Konfederasyonu bir çok tüketim ve konut kooperatifi ile bunların oluşturdukları birliklerin kurucu ve

-
- (35) Vargı Sinan, : Sendikalar Kooperatiflere Ortak Olabilirler mi? Makale, Karınca Dergisi, Haziran 1988, Sayı 618 Sh.36
- (36) Eriş, Gönen, Ulusoy Yılmaz, : Kooperatifler Kanunu ve Vergilendirme Ankara 1987 Sh.10

hükmi şahsiyet olarak üyesidir. 33 supermarketten oluşan NTUC Fairprice Co-op LTD ülkedeki iki kooperatif birliğinin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur ve sendikalar konfederasyonu bu kooperatif kuruluşun kurucu ortağıdır (37).

Üst düzeyde ICFTU (Uluslararası Dünya Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ile ICA (Uluslararası Kooperatif Alyansı) ve ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) gibi kuruluşlar sendika ve kooperatiflerin ortak geçmişi olduğunu belirterek iki hareketin, sendikaların işkollarına göre oluşturdukları uluslararası federasyonları (ITS International Trade Secretariats) yolu ile daha yakın bir işbirliğine gitmelerini istemektedir.

Örneğin Uluslararası Çalışma Örgütü 1990/1991 yılı ile ilgili üçüncü Dünya ülkelerinde yapacağı çeşitli kooperatifçilik faaliyetlerini yürütürken sendikalarında desteğini istemiştir. Ancak üçüncü dünya ülkelerinde her iki hareketin işbirliği konusunda geliştirilmiş temel kurallar bulunmamaktadır, bu yüzden ILO konuyla ilgili çalışmalar yapılmasını istemektedir (38).

Ülkemizde ise Kooperatifler Kanununun çıkarılması ve değişimi ile geçen yaklaşık 21 yıllık üsre içinde kanun koyucu sendikaların kooperatiflere hükmi şahsiyet olarak ortak olmasını istememektedir. Ancak bu olumsuzluklara rağmen sendikalar öncülüğünde kurulan tüketim ve konut kooperatiflerinin sayısı hızla artmaktadır.

Türk-iş bünyesinde sendikalar bazında yapılan bir araştırmada sendikalar öncülüğünde kredi verilerek ve çeşitli yardımlar (düşük ya da bedelsiz kira, elektrik ve su giderlerinin alınmaması, telefon v.b gibi) sağlanarak kurulan tüketim kooperatiflerinin sayısının 104, konut kooperatiflerinin sayısının ise 202 olduğu tesbit edilmiştir. 1989 Temmuz ayında yapılan bu araştırma'da ayrıca sendikalardan kooperatiflere aktarılan kredinin 1.478.000.000.-TL'na dolaylı yoldan yapılan yardımların ise 316.000.000 TL'na ulaştığı belirlenmiştir (39).

Yine bu araştırmada sonuçlarına göre, Türk-İş'e bağlı sendikalardan 11 tanesi bünyelerinde yasal bir kooperatifçilik döner fonu oluşturmuşlardır. Sendikaların, kooperatiflere verdikleri bu kredinin iki türü bulunmaktadır (40).

a) İşletme Kredisi: Sendikalar öncülüğünde işçi tüketim kooperatifleri ve üst kuruluşlarının iş hacimlerinin geliştirilmesi, daha sağlıklı ve genel ihtiyaçlara uygun mal alımının desteklenmesi ve kooperatiflerin güçlerini birleştirerek toplu mal alımlarına yönelmelerinin özendirilmesi amacıyla açılır.

b) Tesis ve Yatırım Kredisi: Sendikalar öncülüğünde kurulan tüketim kooperatifleri ve üst kuruluşlarının depo, soğuk hava deposu paketleme üniteleri ile mağaza ve depo için gerekli demirbaş malzeme satın alınması, yaptırılması ya da kiralanması nakil aracı satın alınması, işçi konut kooperatifleri için ise arsa alınması amacıyla açılır.

Türk-İş'e bağlı sendikalar arasında genel kabul görmüş Kredi Yönetmeliği taslağı hükümlerine göre her sendika işletme ve tesis kredilerine faiz uygulayıp uygulamayacağını önceden belirlemektedir. Bu oranlar yine genel kabul görmüş temayüle göre işletme kredisinden yıllık % 2.5, tesis kredisinde ise yıllık % 1.5 tur. Ticari Faizlerin % 70 lerin üzerinde bulunduğu ülkemizde kooperatifler için yıllık % 1.5 ve % 2.5 oranındaki faizler, finansman sıkıntısına kesin bir çözüm olmaktadır.

(37) Daniel R.O.

: Trade Union Support for Co-operatives in Singapore. Singapore National Co-operative Federation Ltd. Singapore 1987.

(38) Laub Ernest,

: ICA and International Trade Union Organizations, The Need fo Closer Co-operative Co-operation. ICA Bulletin. volume 82 1989

(39) Vargı Sinan

: a.g.e

(40) Sendikalardan Kooperatiflere Aktarılabak Krediyel İlişkin Temel Esaslar, Türk-İş Kooperatifçilik Bürosu Eğitim Notları Ankara 1986.

Burada önemle belirtmemiz gereken bir konuda sendika-kooperatif ilişkisinin sendikal amaçlı yönetime gelme çekişmelerine alet edilmemesi konusunda olacaktır. Sendika ve kooperatif ilişkisi, her iki kuruluşun ortak/ üye sayısı aynı olan kitleye daha iyi hizmet edebilmek için işbirliği yapmalarıdır. Bu işbirliği hem sendikanın üyelerinin hemde kooperatif üyelerinin (aynı insanların) sosyal ve ekonomik refahını sağlayacaktır. Sendika kooperatif işbirliği çok hassas dengelere dayanan ve kesinlikle yine dengede tutulması gereken bir işbirliği türüdür. Bu denge sendikanın fazla müdahaleci olduğu ve sendikanın kooperatif mağazalarını finanse ettiği durumlarda bile ortağın katılmaması yüzünden kooperatif olarak nitelendirilemez. Nitekim 1910'lu yıllarda ABD'de Birleşik Maden İşçileri Sendikası, Amerikan Rochdale Planı adı verilen bir planı uygulamaya koyarak çeşitli tüketim kooperatiflerini bir kaç eyalette olmak üzere 50'den fazla mağaza açarak başlattı. 1920'li yıllara gelindiğinde bu kooperatif mağazalarından herbiri kapandı. Sendika yöneticileri hem sendikal konularla, hemde kooperatifçilikle aynı anda uğraşmak zorunda kalıyorlardı. Ünlü Amerikalı Kooperatifçi Dr. James Peter Warbase bu konuda "Bu mağazalar birer gerçek tüketim kooperatifi değillerdi, onlar birer sendika mağazası idiler, ortakların katılımı diye bir şey yoktu, bu yüzden hepsi kapandı" demektir (41).

Diğer taraftan ülkemizde çok görülen bir problem olan kooperatif yönetiminin sendikal seçimler için basamak olarak kullanımında bugüne kadar bir çok tüketim kooperatifinin zor durumda kalmasına neden olmaktadır. Sendikal seçimleri kaybeden gurup, kooperatif seçimlerini kazandığı zaman, sendika kooperatife düşük kira ile kiralaadığı yeri boşaltmasını istemekte ya da kooperatife genel merkez (sendika) tarafından verilen kredinin süre uzatımına gitmemektedir. Kooperatif mağazası bu güçlüklerle kulanabildiği takdirde ayakta kalmakta aksi halde gider kalemlerindeki artıyı karşılayamadığı için kapanmak zorunda kalmaktadır. Tecrübelerimize dayanarak biliyoruz ki, aynı bölgede tüketim kooperatifi örgütlemesini yapmak için bu olayın unutulmasını beklemek gerekmektedir. Bu ise yaklaşık 5-10 yıl arasında bir süreyi gerektirmektedir.

Türk-İş, 1952 yılında kurulduğu tarihten bu yana kooperatifçilikle sürekli olarak ilgilenmiş ve kooperatifçiliğin geliştirilmesi için eğitim, yayın ve örgütlenme çalışmalarını sürdürmüştür. 1974 yılından itibaren bir porje şeklinde ele alınan kooperatifçilik çalışmalarında ikiyüze yakın eğitim semineri düzenlenmiş ve bu seminerlerde yaklaşık on bin sendikacı/kooperatifçi eğitimden geçirilmiş ve sayıları 30'a yaklaşan yayın hazırlanarak basırılmıştır.

(41) Sekerek Emil, Danforth Art,

: Consumer Cooperation, The Heritage and the Dream. Consumer Cooperatives Publishing Association, 1980, USA.

Değerlendirme, Öneriler ve Sonuç

Değerlendirme

Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından, 1988 yılında Doç.Dr. Alican Kavas (Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Öğretim Üyesi) ve Doç.Dr. Yavuz Odabaşı'na yaptırılan, Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Durumu, Alınması gereken tedbirlerin araştırılması konulu çalışmadan yararlanarak ve aynı/benzer soruların sorulması ile tarafımızdan yapılan çalışmanın sonuçlarının karşılaştırılmasında kooperatiflerin durumlarının genel bir ifade ile pek değişmediği belirlenmiştir.

Kooperatifçilik Prensiplerinin uygulanması konusunda kooperatifçilik eğitimi ve işbiliği ilkelerinde göreceli olarak bir geriye gidiş hissedilmektedir.

Yine kooperatiflerin sosyal faaliyetleri arasında hiç bir sosyal ve kültürel faaliyeti olmayan kooperatiflerin sayılarında da bir artış gözlenmiştir.

Ayrıca kooperatiflerin sunduğu ekonomik hizmetler konusunda da her iki araştırma sonuçları karşılaştırıldığında kooperatiflerin temel tüketim mallarını piyasaya oranla daha fazla vadeli satan kuruluşlar olarak görüldükleri anlaşılmıştır.

Her iki araştırma süresi arasında üç yıla yakın bir zaman farkı bulunmasına ve bu sürede bir kısım yöneticilerin değiştiği gözönünde bulundurulduğunda kooperatif yöneticileri kooperatif faaliyetleri arasında "Kooperatifin güvenilir bir ekonomik birim olduğu inancı yaratılması" ile "ucuz ve kaliteli mallar sunulması" faaliyetleri çok önemli faaliyetler arasında sayılmıştır.

Öte yandan kooperatifçilik ilkelerinden ortak sermayesini sınırlı faiz verilmesi ilkesi her iki çalışmada da önemsiz olarak nitelendirilmiştir.

Kooperatif yöneticileri her iki çalışmada da finansal bakımdan yeterli güce sahip olamamalarını 1. dereceden önemli olarak belirtirlerken, Mal tedarikinde pazarlık gücünün olmaması ise 2. derece önemli olarak belirtilmiştir. Bu bakımdan aradan geçen üç yıl içinde kooperatiflerin önemli sorun sıralamalarında belirgin bir değişiklik olmamıştır.

Ülkemizde tüketim kooperatiflerinin yeterince yeterince gelişmemiş olmasının nedenleri arasında her iki çalışmada da sermaye yönünden zayıf olunması ve ortakların ilgisizliği iki önemli sorun olarak belirtilmiştir.

Bu araştırma ile 1988 yılında yapılan benzer araştırma arasında kayda değer farklı bir sonuç elde edilememesine rağmen, kooperatif yöneticilerinin hemen aynı sorunlarla karşılaştığını ve bu sorunlara gereken çözümlemelerin finansal yetersizlikler ve ortakların ilgisizliği nedeni ile bulunamadığını görmekteyiz.

Araştırma sonuçlarının ışığında tüketim kooperatifçiliği hareketinin etkinliğini arttırmak için alınması gereken tedbirleri şu şekilde açıklamak mümkündür.

D) Sonuçların Gözden Geçirilmesi

a) Tüketim Kooperatiflerinin, Kooperatifçilik İlkelerini Uygulama Düzeyleri

Tüketim Kooperatifleri, kooperatifçilik ilkelerinin demokratik yönetim, serbest giriş çıkış, risturn dağıtımı gibi kooperatifçilik ilkelerinin tama yakın olarak uygulandığı kooperatif neviileridir. Ancak kooperatifler, eğitim ve işbirliği gibi ilkeleri ise uygulayamamaktadırlar. Diğer taraftan Dünya Kooperatifçiliği içinde artık pek önemi kalmayan ve önümüzdeki ICA Kongresinde üzerinde tartışılması beklenen "Sermayeye sınırlı faiz" ilkesi uygulanamamaktadır.

Burada en önemli olan konu ortakların ilgisizliği ile katılımlarının az olduğu kooperatiflerde, iç kooperatif demokrasisinin işlerliği ve geleceği hakkındaki şüphelerdir. Kooperatif hareketin temel dayanağının ortaklar olduğunu gözönünde bulundurursak onların destek ve güvenini yitirmiş bir tüketim kooperatifinin, ortak dışı satışları ne olursa olsun varlığını sürdürmesi zorlaşacaktır.

b) Kooperatif Faaliyetlerinin Önemi,

Kooperatif yöneticilerinin büyük bir oranda kooperatiflerinin güvenilir bir ekonomik birim olduğu inancını yaratmak ve ucuz kaliteli mallar sunmak amacını geliştirmek için çalıştıklarını görmekteyiz. Diğer taraftan daha iyi hizmeti verebilmek için sermaye birikiminin sağlanabilmesi için çabaların gözardı edildiği ve kooperatiflerin giderek ortak dışı satışa yönelmeleri gibi düşündürücü gelişmelerinde varlığı göze çarpmaktadır.

c) Kooperatiflerin Sorunları,

Araştırma sonuçlarına göre kooperatif yöneticileri finansal yetersizlik ile buna bağlı olan mal tedarikine pazarlık gücünün olmaması sorunlarına ağırlık vermişlerdir.

d) Kooperatif hareketinin gelişememe nedenleri,

Kooperatif yöneticileri, kooperatif hareketin yeterince gelişmemiş olmasını ortakların ilgisizliğine ve kooperatiflerine sahip çıkmamalarına bağlanmaktadır. Bundan Başka kooperatiflerde sermaye birikiminin yeterince sağlanamaması ve halkın kooperatifler konusunda bilinçsizliği ve güvensizliği hareketin gelişememe nedenleri arasında sayılmaktadır.

e) Mevzuat Sorunları,

Kooperatif Yöneticileri, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda yapılan değişiklikleri genel olarak olumlu karşılarlarken, yapılan bazı düzenlemelerin Genel Kooperatifçilik İlkelerine aykırı olduğu ve cezai sorumluluk maddelerinin tamamen kaldırılması gerektiğini ifade etmektedirler. Kooperatif Eğitimine yeterince önem verilmesi, kooperatiflerin iç denetim mekanizmasının çalışmamasına bunun ise kötüye kullanımlara açık bir hareket oluşturduğu görülmektedir.

f) Üst Örgütlenme Sorunları,

Bugüne kadar tüketim kooperatifleri üst örgütü olarak 14 adet tüketim kooperatifleri bölge birliği kurulmasına rağmen, bugün ancak bunlardan dört tanesi ayakta kalmıştır. Kooperatif yöneticilerinin birliklerinden bir çok hizmet beklmelerine karşın, birliklere üye olmalarına rağmen, birlikler dışında ferdi alımlar yapan kooperatiflerin sayısı da oldukça fazladır. Öte yandan 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda üst örgütlenme konusunda "7" rakkamının şart koşulması, T.Satış Koop'ne tanınan "3" kooperatifin biraraya gelmesi ile birlik kurabilme imkanının tüketim kooperatiflerine ve 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununa tabi kooperatiflerde uygulanmaması yeteri kadar üst örgütün kurulmasında engellemektedir.

II) Öneriler

Serbest Piyasa Ekonomisinin, önemli bir takım eksikliklerle uygulanmaya çalışıldığı günümüz Türkiye'sinde artan rekabetçi ortama karşı koyabilmek için tüketim kooperatifleri gerek ortak sayılarını gerekse üst örgütlenmelerini tamamlamak zorundadırlar. Anti-Kartel ve Tröstleşme ile ilgili yasaların olmadığı, gelir dağılımının sürekli olarak çalışanlar ve belli gelirli aleyhine bozulduğu günümüz ekonomik koşullarında aşırı enflasyon kooperatifleride ayakta kalma savaşı vermeye zorlamaktadır. Bu amaçla birim kooperatifler bazında alınması gereken bazı tedbirler vardır.

a) Birim Kooperatif Düzeyinde :

1- Tüketim kooperatifi yönetimi hitap ettiği veya edeceği hedef pazarı çok iyi tanımalı ve bu pazardaki müşterilerinin mal, fiyat ve kalite yönünden tatminini sağlamalıdır.

2- Tüketim Kooperatifi mağazası; mağaza alanı, kuruluş yeri, teknolojik donanım, mağaza içi düzeni ve temizliği yönlerinden çağdaş görünüm kazanmalıdır.

3- Tüketim kooperatiflerinin yönetiminde çağış perakendecilik ilkeleri benimsenmeli ve uygulanmalıdır. Bu amaçla:

- Tedaki ve satış plân ve programları uygun zaman, uygun miktar ve uygun fiyat ve uygun kalite ilkelere göre hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.
- Depo imkânları geliştirilmeli ve özellikle gıda maddeleri depolamasına gereken özen gösterilerek fire ve kayıplar azaltılmalıdır.
- Stok yönetimi kooperatif amaçlarıyla uyumlu olmalıdır.
- Ortak-müşteri'lerden oluşan hedef pazara daha iyi hizmet verebilmek için periyodik olarak pazar ve müşteriler hakkında bilgi toplanmalıdır.
- Satış işlemleri, müşteri servisleri ve mağaza personelinin davranışı müşterilerde "kooperatif bağlılığı" yaratacak düzeyde ve kalitede olmalıdır.
- Sermaye yönetimi çağdaş finansman yönetimi ilkelerine göre yapılmalı ve sermaye birikimi için alternatif yollar aranmalıdır.

4. Kooperatif yönetimi "önce profesyonel işletmecilik, sonra kooperatifçilik" yaklaşımını benimsememelidir, bu yaklaşım; ortak-kooperatif ilişkilerinin samimi, doğru ve yeterli bilgi alışverişi esasına dayalı olmasını gerektirir.

5. Kooperatif yönetimi; alternatif büyüme stratejileri oluşturma ve uygulamada dinamik ve atılgan bir özelliğe sahip olmalıdır. Bu amaçla:

- Pazar paylarını artırma yolları bulmalıdırlar (ortak sayısını artırmak, şube sayısını çoğaltmak kadınların kooperatif harekette daha çok rol almalarını sağlamak gibi)
- Faaliyet alanları genişletilmelidir. Yalnız gıda ve diğer tüketim malları satmak yeterli değildir. Kooperatifin sosyal ve kültürel alanlarda da faaliyet göstermesi arzu edilir.
- Yönetim yatay ve dikey bütünleşme hareketini başlatmada veya hareketine katılmada istekli olmalı ve aktif rol oynamalıdır.
- Kooperatifin daha iyi yönetilmesi ve ortak-müşteri-kooperatif diyalogunun geliştirilmesi için kooperatifçilik eğitimine gereken önem verilmeli ve bu eğitimde uzmanlardan yeterince yararlanılmalıdır.
- Kooperatif içi demokrasinin olgunlaşması için ortakların özdenetim işlevine katılması sağlanmalıdır.

b) Birlik Düzeyinde

1163 sayılı Kooperatifler Kanunun kooperatiflerin bilikler, merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği şeklinde üst teşkilatlanmalarını öngörmektedir. Ülkemizde Birlik deneyimleri henüz yenidir ve sayıları sadece dördü bulan bu birliklerin işlevleri de sınırlıdır. Kooperatif Birliklerle ilgili genel öneriler şu şekilde sıralanabilir.

- 1- Ülke şartlarına uygun üst-örgütlenme modeli biran önce oluşturulmalıdır. Bu model oluşturulurken, tüketim kooperatiflerinin çoğunun işyeri kooperatifi olduğu gerçeği unutulmamalıdır.
- 2- Birlikler, üyelerine etkin bir şekilde hizmet verebilmek için tedarik, pazarlama, finansman ve araştırma görevlerinde ihtisaslaşmalıdırlar.
- 3- Dikey bütünleşmeyi gerçekleştirmek ve ölçek ekonomisinden yararlanmak için üretim tesislerine sahip olmalıdırlar.
- 4- Uluslararası ticarete rol oynamalıdırlar.
- 5- Tarımsal amaçlı kooperatiflerle tam bir işbirliği içine girmelidirler.
- 6- Tüketim kooperatifçiliği hareketinin işçi kesiminde yayılması için sendikalarla daha yapıcı bir işbirliğine girişmelidirler.
- 7- Birim kooperatiflere kooperatifçilik ve işletmecilik konularında eğitim hizmeti vermelidirler.
- 8- Birlikler, çağdaş sorumluluk düşüncesi ile hareket ederek daha geniş kitlelerin kitle iletişim araçları ile (TV, Radyo, Gazete gibi) kooperatifçilik hareketi hakkında bilgilendirilmeleri için çaba göstermelidirler.
- 9- Birlikler, Merkez Birliğin oluşturulması için çalışmalıdırlar.

c) Devlet Düzeyinde

Devlet ve diğer kamu kurumları, tüketim kooperatifçiliğinin geliştirilmesi için altyapıyı oluşturu düzenlemeler yapmalıdırlar. Bu amaçla:

- 1- Mevcut tüketim kooperatiflerinin sorularına çözüm getirecek yasa ve yönetmelikle hazırlanmalıdır. Tüketim kooperatiflerinin sermaye ve kredi sorunları için özel bir fon oluşturulmasında veya bir kooperatifler bankasının kurulmasında öncülük edilmelidir.
- 2- Resmi ve gayri-resmi yollarla tüketim kooperatifçiliği eğitimi desteklenmelidir. Bu eğitim programlarına teknik ve ekonomik yönlerden yardımcı olmalıdır.
- 3- Devlet, tüketim kooperatifçiliği hareketinde daima yol gösterici ve destekleyici rol oynamalıdır.

Ankete katılan kooperatifler hakkında bazı bilgiler:

Türk-İş Kooperatifler ve Tüketici Danışma Bürosu tarafından 100 tüketim kooperatifine gönderilen, anket formlarından 63 tanesi cevaplandırılarak geri dönmüştür.

Ankete katılan kooperatiflerimizden 37 tanesi tezgah tipi denilen, tezgahların müşteriye hizmet ettiği mağaza türündendir. Yalnızca 19 tanesi self servis tipinde olup müşteriler rahatlıkla reyonlar arasında dolaşip istedikleri malı satın alabilmektedirler.

Yine ankete katılan kooperatiflerden 47 tanesi işyeri bünyesinde kurulan tüketim kooperatifleridir. 12 tanesi ise halka açık türünden tüketim kooperatifleridir. 3 kooperatif yanıt vermemiştir.

Yine ankete katılan kooperatiflerden geçtiğimiz yüzde 68'inde risturn dağıtımı yapılmış, yüzde otuzunda dağıtım yapılmamış, yüzde ikiside soruya yanıt vermemişlerdir.

Kooperatiflerin yine 15 tanesi dışarıdan atanan profesyonel müdür ile çalışmakta iken, yönetim kurulu içinden atanan Murahhas üye ile çalışan kooperatiflerin sayısı ise 28 tir. Profesyonel müdür ve Murahhas üyenin birlikte çalıştığı kooperatiflerin sayısı ise 7 dir. Bu soruya 13 kooperatif yanıt vermemiştir.

Kooperatif yöneticilerinden anketi yanıtlayan yöneticilerin 28'i kooperatifçilik konusunda yapılan herhangi bir eğitime katılmıştır. 31 kooperatif yöneticisi böyle bir eğitime katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu soruya 4 kooperatif yöneticisi yanıt vermemiştir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Anonim : The Food Co-op Handbook, Houghton, Mifflin Co. Boston, USA 1975
- Daniel R.O. : Trade Union Support for Co-operatives in Singapore. Singapore National Co-operative Federation Ltd. Singapore 1987
- Duymaz İsmail : Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri. Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları No: 60
- Duymaz İsmail : Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Genel Durumu ve İşletme Sorunları. Makale. Kooperatif Dünyası Dergisi Ocak 1990, Sayı 226
- Duymaz İsmail : Avrupa Topluluğuna Entegrasyon Türk Kooperatifçilik Sektörünün Yapısını Nasıl Etkiler. Tebliğ. Türk Kooperatiflerinin A.T. Bünyesine Entegrasyonu Semineri. Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları No: 74.
- Eriş Gönen, Ulusoy Yılmaz : Kooperatifler Kanunu ve Vergilendirme Ankara, 1987
- Geray Cevat : Kooperatiflerde Gelir Artışı Kar Değildir. Kent Kooperatifçiliği Aylık Bülteni Sayı 7-8 Eylül-Ekim 1990. Ankara.
- Küçükaltan Uğur : 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda Yapılan Değişiklikler Üzerine. Makale. Kooperatif Dünyası Aylık Dergisi Ağustos 1989. Sayı 221
- Laub Ernest : ICA and International Trade Union Organizations The Need For Closer Co-operative Co-operation. ICA Bulletin. Volume 82, 1989.
- Mülayim Ziya Gökalp : Türk Kooperatifçiliğinin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri. Friedrich Ebert Vakfı Yayınları. İstanbul 1990
- Neptune Robert : California's Uncommon Markets. Published by Associated Co-operatives California, USA 1977.
- Odabaşı Yavuz : Türkiye Koşullarına Uygun Tüketim Kooperatifleri Üst Örgütü Nasıl Olmalıdır. Kooperatif Dünyası Dergisi. Sayı 230, Mayıs 1990
- Polat Hüseyin : Kooperatifçilik Tanımı ve İlkeleri. Teksir. Türk-İş Kooperatifler Bürosu Eğitim Notları Ankara. 1985
- Polat Hüseyin : Türk Kooperatif Mevzuatının Kooperatif İlkeleri ILO ve AET Normları ile Karşılaştırılması Makale, Denetde Bülteni Mayıs 1988-Ankara
- Pastanoğlu Harun : Kooperatif Bankacılığı. Teksir. Türk-İş Kooperatifçilik Bürosu Eğitim Notları. Ankara 1977.
- Sekerek Emil, Danforth Art : Consumer Cooperation, The Heritage and the Dream. Consumer Co-operatives Publishing Association. 1980. USA
- Tan Ayhan : Kooperatiflerin Finansmanı, Türk-İş Kooperatifler Bürosu Eğitim Notları. Ankara 1984.
- Taraklı Duran : Tüketim Kooperatiflerinde Gönüllü Gruplar ve Görevleri. Türk-İş Kooperatifler Bürosu Eğitim Notları. Ankara 1985.

- Tekeli Mine : Çağdaş Kooperatifçilik Eğitimiyle Dünya Sosyo-Ekonomik Dengesini İyileştirme. Makale Kooperatif Dünyası Dergisi. Ocak 1990. Sayı 226
- Vargı Sinan : Türk-İş'e Bağlı Sendikaların Kooperatifçilik Faaliyetleri ve Kooperatiflerin Üst Örgülenmeleri. Teksir. Ankara 1989.
- Vargı Sinan : Bir Lokma, Bir Hırka, Tüketim Kooperatifleri Semineri, Tebliğler, Ankara 1986. Türk Kooperatifçilik Kurumu. Yayın No: 66
- Vargı Sinan : Sendikalar Kooperatiflere Ortak Olabilirler mi, Makale, Karınca Dergisi, Haziran 1988, Sayı 618
- Vargı Sinan : Batıda ve Bizde Tüketici Boykotları Türk-İş Dergisi Sayı: 249/ Ağustos 1990. Ankara
- Vellela Tony : Food Co-ops For Small Groups, Workman Publishing Company. New York, 1975.
- Wead S.Rodney : The Neighborhood Cooperative, Economic Democracy in Low-Income Communities. 1983. USA

Co-op Portrait of A Movement, İngiltere Co-Op Tanıtım Broşürü

ICA Bülteni, Eylül, Ekim 1990

Tüketici Bülteni, Ankara Büyükşehir Belediyesi. Haziran 1990

Türk-İş Kooperatifçilik Bülteni Sayı 12.

Türk-İş Kooperatifler Bürosu Eğitim Notları : Sendikalardan Kooperatiflere Aktarılan Krediyle İlgili Temel Esaslar.

TÜRK-İŞ Bilgi Merkezi

334.5 TÜR 1991